

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KLASISKAS FILOLOĢIJAS KATEDRA

Klasiskās filoloģijas studiju programmas

3. kursa studente

Olga Davidenkova

Stud. Apl. Nr.od08030

NETIKUMI MARCIĀLA DZEJĀ
(leksiski semantiskais aspekts)
BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskā vadītāja

Profesore

Ilze Rūmniece

RĪGA 2011

Saturs

Anotācija.....	1
Summary.....	2
Ievads.....	3
1. Epigramma.....	5
1.1.Grieķu epigrammas vēsturisks pārskats.....	7
1.2.Romiešu epigramma un Marciāls.....	12
2. Izpratne par netikumiem antīkajā pasaulē.....	21
3. Netikumi, bieži sastopami Marciāla dzejā.....	28
3.1.Pārmērīga dzeršana.....	28
3.2.Skopums un alkatība.....	31
3.3.Plaģiāts un tiesa.....	35
4. Netikumi, reti sastopami Marciāla dzejā.....	39
5. Sieviešu netikumi.....	41
Nobeigums.....	46

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir „Netikumi Marciāla dzejā (leksiski semantiskais aspekts). Šī Bakalaura darba teoretiskajā daļā ir vispārīgs pārskats par Marciāla personību, par to, kas ir epigramma senajā Grieķijā un senajā Romā; atsevišķu antīko autoru domas par netikumiem un tikumiem. Praktiskā daļa sastāv no 3 nodaļām, kurās tiek analizēti netikumi Marciāla epigrammās, un veidota netikumu klasifikācija: netikumi, kas bieži sastopami (par dzērājiem kuri nezina mērenību; par skopiem cilvēkiem, kas mantas dēļ ir gatavi pievilt pat draugus; par plaģiātu, kad cilvēks, kas ir tik skops, ka negrib nopirkt dzejas darbu, bet ar to uzstājas publikas priekšā kā ar savu dzeju; par pērkamiem cilvēkiem, kuri naudas dēļ gatavi mainīt spriedumu tiesā vai klusēt, neizpaužot svarīgu un dotajā brīdī nepieciešamu informāciju). Netikumi, kas reti sastopami (ārsts – šarlatāns, kuram nebūt nerūp pacienta veselība, jo galvenais ir nauda; liekulība, pret ko Marciāls asi vēršas, jo cilvēkam jābūt patiesam savās domās un rīcībā). Sieviešu netikumi (viltība, kuru sievietes ir gatavas izmantot, lai iegūtu līdzjūtību; izvirtība, kas acīmredzot bija ļoti izplatīta, tā kā ļoti nodarbina Marciāla prātu). Darba objekts ir Marciala 1. un 2. grāmata.

Summary

The objective of the bachelor's paper "The vices in Martial epigrams" is vices wide spreaded in Martial's home town Rome.

The theoretic part of the bachelor's paper contains a general overview of the Martial as well as tells what an epigram in the ancient Greece and Rome is and presents the opinions of several antique writers about the virtues and vices.

The practical part is divided into three sections which contain the analysis of the vices in the Martial's epigrams and the classification of them: firstly, the vices often mentioned (drunkards not knowing the limits, avaricious people capable of letting down their friends for money, plagiarism – pretending to be the author of a piece of poetry written by someone else, corruptible people changing their testimonies in the court and holding back important information for money), secondly, the ones which seldom appear in his epigrams (charlatans caring for money instead of their patients' health, hypocrisy Martial turns against very sharply since human have to be honest in their word and deed) and finally – the vices of women (cunning women use to acquire one's sympathy; lechery which must have been widespread since it bothers Martial so much). The object of the paper is the Martial's first two books.

Ievads.

9.gs.p.m.ē. radās un sāka attīstīties grieķu rakstība, kuras pamatā ir fenīkiešu alfabēts. Pie dažādam grieķu ciltīm tā rašanās sākumi nav zināmi. Pieņem, ka pārņemšanas process varētu notikt visiem grieķiem vienlaicīgi. Diez vai var precīzi noteikt laiku, kad rakstību sāka izmantot, lai fiksētu literārus darbus. Un tomēr senākie grieķu uzraksti tika atrasti 12.gs.p.m.ē, un starp tiem arī teksti, uzrakstīti dzejā; tie ir poētiskās daiļrades pirmie rakstības pieminekļi, bet vēl pilnīgi bez autorības pazīmēm.

Uzrakstus kas uzrakstīti uz dažādiem priekšmetiem, grieķi nosauca par epigrammām (sen.gr. ἐπίγραμμα – uzraksts). Ar laiku šis termins sāka apzīmēt īpašu memoriālu uzrakstu veidu – uz kapakmeņiem un veltījumiem (vēršanās pie dieviem). Pēc tam „epigramma” kļuva par literatūras terminu kas, apzīmēj lakonisku un saturas ziņā ļoti spilgtu dzejoli, bieži četrtrindu, kas saglabā skaidru rakstu formu. Uz grieķu epigrammas bāzes pirmoreiz radās un attīstījās īpaša poētiska miniatūra, pārsteidzošs fenomens visas Eiropas poēzijā – epigramma kļuva satīriska un izmejoša, kuras vēsture sākās ar Romiešu dzejnieka Marciāla daiļradi. Antīkā, un vispirms jau grieķu, epigramma parādīja visus antīkās kultūras etapus. Mūsdienās diez vai var vērot visu grieķu epigrammu daudzumu, kuras ir dažādos grāmatu krājumos, un tādas epigrammas, kas palikušas tikai kā uzraksti.

Šīs Eiropas dzejas veids arī mūsdienās ir palicis līdz galam neizpētīts; nav noteiktas robežas starp epigrammas ģenēzi un atdarināšanu; nav vienas vispārpieņemtas definīcijas. Viena no definīcijām – „Epigramma (sen.gr. ἐπίγραμμα – uzraksts) – neliela satīriska dzeja, kas izsmej kādu personu vai sabiedrisku parādību.”Neskatoties uz daudzu gadsimtu ilgo epigrammas vēsturi pēc antīkās un arī grieķu pasaules, tieši grieķu epigramma palika neatkārtojama.

Daudzos gadsimtos ir eksistējusi nelielas formas dzeja, asprātīga, ar ironiju, kas izsmej cilvēku netikumus. Tādas formas dzeju sauca par epigrammu. Mazā forma ietver sevī dziļu jēgu. Ja sabiedrībā uzkrājas neapmierinātība ar valdību, ar atsevišķu personu, ar muļķību, ar domas tukšumu, ar citiem cilvēku netikumiem, tad tika radīta dzeja, kas nepārtraukti sekoja līdztiem, kuri bija netaisnīgi un ar sliktām rakstura īpašībām.

Lai labāk izprastu epigrammas būtību, ir jāgūst ieskats tās pirmsākumos senajā Grieķijā. Antīkā pasaule ir atstājusi mums lielu mantojumu – dažādus sacerējumus, kas

atspoguļo antīko kultūru, svarīgus antīko cilvēku sabiedriskās dzīves aspektus.

Tieši šis rakstiskais mantojums ļauj mums iepazīties ar tā laika cilvēku pasaules skatījumu un vidi. Ir zināms, ka grieķi senajā pasaulē bija pirmie, kas sāka attīstīt literatūras dažādos veidus, tāpēc var secināt, ka romieši ņēma par paraugu grieķu literatūru. Arī epigramma sāka attīstīties vispirms senajā Grieķijā (3.gs.p.m.ē.), bet romiešu sabiedrībā tā īpaši uzplaukst 1.gs.m.ē. ar Marciālu un Juvenālu. Epigramma – neliels satīrisks dzejolis, kas izsmej kādu personu vai sabiedrisko pārdārbu. Epigramma ir uzrakstīta elēģiskā distiha, pantmērā, vēlāk jambā un citos pantmēros.

Senajā Grieķijā ar šo žanru ir saistīti tādi autori kā Platons, Sapfo un Anakreonts. Epigramma uzplauka grieķu literatūrā, pateicoties hellēnisma dzejnieku daiļradei („Palatinas antoloģija” 16 grāmatās).

Antīkajai pasaulei izdevās atklāt cilvēku ne tikai viņa divos pamata aspektos, kā sabiedrības sastāvdaļu un indivīdu, bet precīzi pastāstīt visu, ko zināja par cilvēku kā indivīdu, parādīt viņā savu laikabiedru un tajā pašā laikā visas cilvēces tikumus un netikumus.

Šī bakalaura darba mērķis: noskaidrot, kādus netikumus cilvēka dzīvē, cilvēka raksturā Marciāls apraksta un izsmej.

- Bakalaura darba uzdevumi:
1. Iepazīties ar atbilstoši zinātnisko literatūru.
  2. Pētīt oriģinālteksta materiālu un tulkojumus.
  3. Analizēt pieminētos netikumus Marciāla dzejā.
  4. Apkopot secinājumus, kas veidojas šī pētījuma rezultātā.

Zinātniskajā literatūrā varēja noskaidrot, kas ir termins „epigramma” un kā tas attīstījās dažādos periodos antīkajā pasaulē. Lasot zinātnisko literatūru, kļuva skaidrs ko uzskatīja par netikumiem antīkie autori. To bija ļoti svarīgi zināt, lai varētu izrakstīt un klasificēt netikumus no Marciāla epigrammām, kā arī rakstot teorētisko daļu.

Teorētiskajā daļā ir vispārīgs pārskats par Marciāla personību; ir aplūkots, kas ir epigramma senajā Grieķijā un senajā Romā, atsevišķu antīko autoru domas par netikumiem un tikumiem.

Praktiskā daļa – analizēti netikumi Marciāla epigrammās, veidota netikumu klasifikācija. Piemēram, netikumi, kas visvairāk atkārtojas un kas reti sastopami, atsevišķi tiek skatīti sieviešu netikumi.

Darba objekts ir Marciāla epigrammu 1. un 2. grāmata.

1. Epigramma

Epigramma (sen.gr. ἐπίγραμμα – uzraksts) – neliela satīriskā dzeja, kas izsmej kaut kādu personu vai sabiedrisku parādību.¹

Sākumā par epigrammu tika saukti uzraksti uz altāra, citiem priekšmetiem, kas bija veltīti dieviem, kā arī uz kapakmeņiem. Pakāpeniski formulējas tematiski epigrammu paveidi - aprakstošas, mīlas, dzīru, satīriskas epigrammas. No episkās dzejas epigramma atšķiras ar lakonismu un spilgti redzamu subjektīvu attieksmi pret notikumiem vai faktiem. Epigrammu pantmērs bija elēģiskais distihs, vēlāk jambus un citi pantmēri. Epigrammas formā savas domas izteica Platons, Sapfo rakstīja epigrammas par mīlestību un zaudējuma bēdām, Anakreons – par dzīves prieku. Par epigrammas meistariem uzskata Keosas Simonīdu, Asklepiādu, Meleagru. Par pamatu epigrammas uzplaukumam grieķu literatūrā bija hellēņu dzejnieku daiļrade 3.gs p.m.ē. – 1.gs.m.ē. („Palatinas antoloģija” 16 grāmatas), romiešu – Marciāla satīriskā daiļrade (1.gs.m.ē.). Antīkās epigrammas tradīcijas turpinājās Bizantijas literatūrā un viduslaiku latīņu literatūrā un Renesansē, vēlākajos laikos to izmanto reti.

Marciāla epigrammas tematiski bija tuvas Juvenāla satīrai. Tāpat kā Marciāla epigrammas, arī mūsdienu epigramma ir īss, izsmejošs dzejolis, bieži būvēts uz pakāpeniskas ekspozīcijas kontrasta un negaidīta nobeiguma, ar dzēlīgu nobeigumu. Tāda veida epigramma parādījās franču poēzijā 16.-17.gs. Par epigrammas uzplaukumu Eiropas literatūrā var uzskatīt 8.gs. (Volters, Russo, Lessings, Sumarokovs).²

Paralēli attīstījās epigramma, kas parādīja aktuālus notikumus, bieži politiskus. Arī par asu satīrisku epigrammu meistariem uzskata Lafontēnu, Lebrenu Francijā, Bernsu Anglijā, Geini Vācijā.

Krievu poēzijā epigrammas jau rakstīja Simeons Polockis, Feofans Prokopovičs; satīriskas epigrammas - Kantemirs, 18.gs. II. pusē – V.K.Trediakovskis, M.V.Lomonosovs, A.P.Sumakovs. un citi dzejnieki.

19.gs.epigrammas bija ne tikai kā veids parādīt cilvēku netikumus un vājības, bet arī kā literatūras ierocis sabiedriskā un politiskā cīņā. Starp izciliem epigrammistiem 19.gs. ir Puškins, Soboļevskis, Baratinskis, Vjazemskis. Puškins ir rakstījis, gan satīriskas epigrammas, gan epigrammas, kas turpina sengrieķu tradīcijas.³

¹ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: Наука, 1993. 4, 5. Стр.

² Дуров В.С. История римской литературы 1999.г. 482.стр.

³ Русская эпиграмма. / Сост. В. Васильев. — М.: Художественная литература, 1990. 36 стр.

19.gs. vidū tradicionāla veida epigramma ir otrajā plānā, satīriskā epigramma kļūst aktuāla un izvirzās (V.S.Kuročkins, D.D.Minaevs, M.L.Mihailovs, N.A.Ņekrasovs). Epigrammas rakstīja arī daudzi citi izcili dzejnieki (F.J.Tjučjevs, A.A.Fets, A.N.Apuhtins).

4

---

⁴Русская эпиграмма. / Сост. В. Васильев. — М.: [Художественная литература](#), 1990. 64 стр.

1.1. Grieķu epigrammas vēsturisks pārskats

Arhaiskā perioda epigrammatiskā daiļradē bija sintezēta visai daudzpusīga mākslinieciskās domāšanas pieredze, fiksēta vienlaikus materiālu un vārda daiļrades pieminekļos. Epigrammas tika uztvertas kā memoriālu priekšmetu balss, kuru funkcija bija saglabāt uz mūžīgiem laikiem notikumus vai darbības un nepārtraukti atgādināt par tām. Sākumā uzrakstam vajadzēja iemūžināt ne atsevišķus cilvēkus, bet viņu darbības vai varoņdarbus, kurus viņš bija paveicis.⁵

Klasiskā perioda epigrammatiskā dzeja. Agrāk epigrammiska daiļrade ilgi palika ārpus daudzveidīgajiem dzejas žanriem. Epigramma dzīvoja savu patstāvīgu dzīvi blakus lirikai un eposam, saskārās ar tiem, bet neatdalījās no memoriālajiem priekšmetiem un nevarēja eksistēt patstāvīgi.

Epigrammas anonimitāte bija pašā tās dabā. Katra uzraksta pamatā bija reāls notikums, kuru vajadzēja paturēt atmiņā, garantēt tam stabilu pastāvīgumu, noteikt tā vietu un nozīmi starp visām atzītajām vērtībām, pēc tam iekļaut kopīgā pasaules kārtības sistēmā. Uzrakstiem vajadzēja fiksēt ne tikai atsevišķa momenta vērtību, bet tā vispārējo nozīmi. Uzraksta sacerēšana un tā uzrakstīšana uz memoriāliem priekšmetiem bija kā nobeigums tām daudzskaitlīgajām ceremonijām, kuras veltīja noteiktiem notikumiem.

Epigrammatiskā daiļrade cieši saistīta ar tautas dziesmu, vienmēr funkcionāli apzīmētu. Tāpēc epigramma ilgi neatrada sev vietu starp pazīstamiem poētiskās daiļrades veidiem, vēl ilgi tā nebija noformēta ar žanru, bet ar autora vārdu varēja kļūt tikai tad, kad sāka formēties vairs ne kā pieminekļis, bet kā patstāvīgs poētisks darbs.

Par epigrammas pamatlicēju un „izgudrotāju” bija pasludināts Homērs. 5.gs.p.m.ē. ar viņa vārdu vesela tekstu rinda bija iekļauta Homēra pseudoherodotas biogrāfijās, un daudz vēlāk trīs epigrammas kā Homēra rakstītas iekļuva Palantīnas antoloģijā. Pēc Homēra par epigrammas autoriem tika nosaukti visi slavenie senatnes dzejnieki; tajā skaitā bija Hēsiods, Kleobuls, Arhilohs, Alkejs, Sapfo, Demodoks, Fokilids, Anakreonts, Mimnerms, Ksenofāns, Teognīds, Eshils, Sofokls, Euripīds, Bakhilīds.⁶

---

⁵ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука](#), 1993. 68 стр.

⁶ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука](#), 1993. 68 стр.

Par epigrammām tika uzskatītas arī populāras apofermātas⁷, un pie epigrammistiem tika pieskaitīti Mitilēnas valdnieks un domātājs Pitaks, filosofi Pitagors un Platons, mākslinieks Zeuksīds un daudzi citi.

Neapšaubāmi, ka plaši izplatītus un pazīstamus jau no 8.gs.p.m.ē. grieķu sadzīves uzrakstus sacerēja daudzi, pirmkārt, profesionāli, bet pierādīt viena vai cita dzejnieka saikni ar tām epigrammām, kuras saistīja ar viņa vārdu vēlāka un mazticama tradīcija, nav iespējams. Jau antīkajā pasaulē strīdējās par iespējamo epigrammu autoru.

Grieķu tradīcija saistīja ar Simonīda vārdu tikai tādas epigrammas, kuras sacerēja saistībā ar reāliem notikumiem ar potenciāli pozitīvu mērķi – uzraksti uz priekšmeta, veltījumu uzraksti un epitāfijas. Bet pati antīkā pasaule atnesa līdz mūsdienai citus tekstus – īpašu uzrakstu daudzveidību, ģenētiski saistītus ar primitīvām maģiskām darbībām, kuru pārdzīvojumi grieķu sabiedrībā atšķiras ar īpašu konservatīvismu. Tādu uzrakstu nozīme bija citāda: izsmiešana, apkaunošana, ienaidnieka iznīcināšana. Tieši tajos bija ielikta satīrisku epigrammu nākotne, eiropas satīriskās poēzijas nākotne. Tādā veidā epigrammas bija funkcionāli līdzīgas sazvērestībām un lūgšanām. Atšķirība bija efektivitātē, kas tika panākta ceremonijā vai rituālā, kurā tika izmantotas lūgšanas. Epigrammām, kurām pamatā bija reāli pagātnes notikumi, kas atklātu pagātnes saprašanu un funkcijas pamatošanu nākotnē, bija tāds pats mērķis. Tādēļ ne jauši antīkās liecības Simonīda sacerējumus dēvēja par drāmatisksajiem sacerējumiem, bet dramaturģus Eshīlu, Sofoklu un Euripīdu nosauca par epigrammas autoriem.⁸

Jauno tēlu līdzekļu meklēšanā epigrammas sacerētāji saglabā Simonīda poētiku, bet arvien biežāk un neatlaidīgāk vēršas pie mākslinieciskas dramaturģijas pieredzes.

Veltījuma uzraksti, kuri it kā pieder Anakreontam, ir kā īsa himna vai lūgšana. Uzraksti zem gleznām un statujām – viens no senākajiem epigrammas veidiem, grāmatas un epitāfijas tradīciju aizsākuši ar Anakreonts un Simonīds, un bieži robeža starp veltījumu uzrakstu un paša autora uzrakstu ir neredzama, jo nav iepriekš minēta. Arhaiskā perioda meistars pats veltīja dievam radīto lietu. Tagad vēl biežāk epigrammās tiek norādīti divi vārdi – meistara un veltītājā, kas vienādi gaida savstarpējo labvēlību.

---

⁷ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука, 1993](#). 77 стр.

⁷ Apofegma – īss stāsts par slavena cilvēka (valdnieka, karavadoņa vai filozofa) asprātīgu atbildi vai rīcību. Apofegmas centrā atrodas hiperbola vai paradoks.

⁸ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука, 1993](#). 98 стр.

Epigrammatiskai poēzijai (V.gs.p.m.ē. II pusē) ir raksturīgs liels skaits uzrakstu un maz grāmatas tekstu, pazīstams bezveidīgums, kompozīcijas neskaidrība, mākslinieciskas tēlainības vienotības trūkums – tas viss, kas varētu radīt epigrammatiskās poēzijas žanra kopumu. Epigramma joprojām bija funkcionāli saistīta ar rituālu un ietvēra sevī citu žanru elementus un poētiskās daiļrades veidus. Saskaņā ar tradīciju, epigrammas vēl palika anonīmas, bet reālu cilvēku tēli modelējas pēc parauga, kuru diktēja laikmets.

V.gs.p.m.ē. visos poētiskos daiļrades veidos jau eksistēja autoru „es”. Bet epigrammas joprojām saglabāja savu anonimitāti. Pirmā autoru atzīšana bija fiksēta 405.g.p.m.ē. kad dzejnieks Samosas Ions, sacerot veltījuma epigrammu savam pasūtītājam – spartiešu karavadonim Lisandram, uzrakstīja: „Mitrās Samosas (dzimis) Ions dzeju teica”.

Epigrammatiskā daiļrade IV – IIIgs. p.m.ē. saglābā iepriekšējos gadsimtos izstrādātās tradīcijas. Īpaši tās attiecas uz epitāfijām, pirmkārt kara, kuras ir par pierastām tēmām un motīvi tiek izmantoti lai slavētu varoņdarbus. Tas attiecas arī uz kapakmeņu uzrakstiem, īpaši privātiem, kad tika slavēts nevis konkrēts cilvēks, bet viņa rīcība, vai rakstura īpašības, kas viņa vidē tika izceltas kā ideālas.

Visiem epigrammas veidiem IV.gs.p.m.ē. raksturīga tēmu, motīvu, tēlu, dažādu māksliniecisku līdzekļu varietāte. Par citām iezīmēm jaunā laikā kļūst morālas tendenču pastiprināšana: uz traukiem arvien biežāk tiek rakstīti izteicieni, sākamvārdi, parunas.

Antīkā pasaule par pirmo literārās epigrammas sacerētāju, jau neatkarīgi no priekšmeta, nosauca filosofu Platonu.⁹

Arhaiskās un klasiskās epigrammās runā par draugu tuvumu – par ieroča biedriem, skolotājiem un skolēniem, kas iekļaujas kategorijā draugi vai biedri. Bet tajos tekstos, kā arī visā agrīnajā poēzijā, saikne tiek ietverta tikai sociāli un tā arī tika atainota.

Hellēnisma periodā, kad vēl nebija žanras iezīmes, epigrammatiskā poēzija ienāk literatūrā, meklējot savu vietu. Tā ir plaši izplatīta lasītāju vidū, kuri lasa uzrakstus vai parakstus pie avotiem un kokiem, krūmiem un birzēm, pie statujām un dažāda veida attēlojumiem zem klajas debess un telpās, kā arī epigrammas, kas attēlo dažādus mākslas darbus.

---

⁹ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука](#), 1993. 137 стр.

Epigrammatiskā poēzija visās uzrakstu daudzskaitlīgās un sen saliktās formās radīšanas procesā veido visizdevīgāko atradumu visos veidos. Mazā formā, īsi un lakoniski,

tā ietvēra maksimālu informācijas daudzumu, paziņojot par kaut ko privātu, konkrētu; tā varēja iekļaut sevī stāstu par svarīgu notikumu un par atsevišķu cilvēku; tajā saplūda reālu lietu pasaule ar cilvēku pasauli. Bet šajā pierastajā un ietilpīgajā epigrammā vajadzēja iekļaut laikabiedrus, aizvietojot ar tiem apzīmētus arhaisko un klasisko uzrakstu apzīmētus personāžus, kuru tēli bija radīti noteiktā vidē ar to īpašo, pagātnē aizejošo garīgo pasauli. Jauniem epigrammatiskiem dzejniekiem pirmkārt vajadzēja apgūt savas tautas agrāko kulturas mantojumu un turēties pie epigrammas sacerēšanas kā pie savas aktīvas poētiskas darbības, kas atbilst viņa personīgajam estētiskajam mērķim.

Hellēņu laikmetā epigrammatiskā daiļrade parādīta divos pamata veidos, kurus pirmoreiz izcēla R.Reicenšteins, tos nosaucot par „jonisko” un „dorisko”. Kopumā šo dalījumu var nosacīti saglabāt, kaut atšķirība starp tiem nav tik liela, kā tas bijā pirms simts gadiem. Patiesībā atšķirība starp „joniskajām,” un „doriskajām” epigrammām izpaužas mākslinieciskās pieredzes izplatīšanās pakāpē, to saturā un tajos tēlos, kas dotajā ģeogrāfijas un kultūras vidē tradicionāli bija pievilcīgi valodas nesātājiem. Protams, ka vispirms dzejniekus vajadzēja piesaistīt tiem daiļrades veidiem, kuros attēlojamais laiks būtu tuvāks dotā mākslas darba izpildīšanas laikam, par tādiem izrādījās ceremoniālās lirikas daudzi veidi.¹⁰

Antīkās pasaulēs epigrammas poēzija vēlāk kļūst tik pat populāra, kā agrāk tās raksturīgākā īpašība ir attēlošana un pakāpeniska agrās formas destrukturizācija. Intensīvi pieaug epigrammu daudzums, kas atgādina mitoloģisku epīliju, mīlestības romansu un pat farsu.

Citādi parādījās mums grieķu epigrammatiskās poēzijas liktenis, starp romiešu dzejniekiem, grieķu mantojuma pārņēmējiem, citādi izturas pret grieķu tradīciju un nejūta asinsradniecību ar to. Tāpēc grieķu epigrammas vēsture, balstoties uz romiešu literatūru, ir neatdalāma no visas romiešu lirikas vēstures dažādos tās eksistēšanas posmos, sākot ar Katullu un romiešu dzejniekiem.

Periodā, kad retoriskā gudrība un asums bija dominējošās literatūras īpašības, epigrammai noteikti bija jāuzplaukst.

---

¹⁰ Греческая эпиграмма. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука](#), 1993. 160 стр

Bet visumā romiešu dzejnieki, arī Marciāls, deva epigrammai raksturu, ko ietekmēja pats autors, un no tā laika tā faktiski izmainījā šī vārda nozīmi.

Grieķu epigramma uzplaukuma laikā izpratne sākotnēji nebija tāda, ka dzejolim vajadzētu būt dzēlīgam, bet tam vajadzēja būt tādām, ko varētu apzīmēt ar netulkojamo franču vārdu „lapidaire”^{*}; tas ir, tam vajadzētu būt īsam, ar nobeigumu un ar izteikumu īstajā vietā, kas vajadzīga uzrakstam uz pieminekļa. Tās diapazons bija plašs; tā varētu izteikt mīļākā kaislību, apraudātāju bēdas, mākslinieka talantu, ciniķa smieklus, satīriķa nicināšanu u.c.. Tā bija dzeja miniatūrā. Dzēlīgums nav obligāts, bet tās galvenās īpašības ir smalkjūtība un šarms. „Neviena laba epigramma nevelta savu brīnišķīgo dzejisko vielu ar nolūku iedzelt, un neviens no labākajiem nav pelnījis dzēlības vispār.”

Itālijas zemēs epigramma mainījās. Mazāk poētiskais romietis, ar savu rupjo gaumi, ar savu cietsirdību, ar savu virzību pie satīras, ar savu dzēlīgumu sāka izmantot epigrammu savām vajadzībām. Viņa rokās tā zaudē vairākus savus jūtekliskos un liriskos elementus un aizpilda zaudējumu ar dzēlīguma kultivēšanu. Pirmkārt, tā kļūst par satīras instrumentu – kost kā lapsenei, kur satīriķis vienkārši izmanto nāvējošo ieroci efektīvāk nekā rungu un rapieri.

Epigrammai vajadzēja būt ļoti daudzveidīgai no paša rašanās brīža, lai izveidotu Romu par belletristikas pilsētu. Tā ir rotaļa diletantiskā literatūrā, tik daudzveidīgā tādā impērijā.

Izņemot Marciāla darbus, līdz mums ir nonākušas nedaudz epigrammu, bet, neskatoties uz mazo epigrammu skaitu, ir iespējams izsekot romiešu epigrammas galvenajām raksturiezīmēm.

---

* Дуров В.С. История римской литературы 1999.г 258.лpp.

1.2. Romiešu epigramma un Marciāls

Marks Valērijs Marciāls (Marcus Valerius Martialis, 40 g. – 104 g.) – izcils romiešu epigrammas dzejnieks, kura daiļradē epigramma ieguva savu pabeigto formu un kļuva par tādu, ko mēs saprotam ar šo literatūras terminu, - par īsu satīrisku dzejoli.

Savos dzejoļos Marciāls žēlojas par savu nabadzību, neskatoties uz to, ka 80.g. pēc pirmā krājuma „Izrāžu grāmata” „Liber spectaculorum” izdošanas Marciāls varēja dzīvot labi un nejust trūkumu.

84.g. bija uzrakstītas un izdotas vēl divas dzejoļu grāmatas: „Ciemkukuļi” (Xenia) un „Dāvanas” (Apoporeta). Tajās bija divrindu epigrammas, kas bija paredzētas tam, lai tās pievienotu dažāda veida dāvanām, kuras tika sūtītas nosūtītās draugiem un ar ko apmainījās Saturnālijos¹¹. Tās bija ēdamu lietu pasniegšana („ciemkukuļi”) vai dāvanas, kuras deva pēc svētku mielasta un kuras viesi nesa sev līdzī („dāvanas”).

Starp 85. un 96.g. vairāk vai mazāk katru gadu parādās Marciāla epigrammu krājumi, kuri gūst ļoti lielus panākumus. Bet, neskatoties uz sabiedrības atzīšanu, Marciāls turpina klienta dzīvesveidu¹². Var tikai nojaust, kas piespieda viņu būt par klientu, katrā gadījumā ne nabadzība. Pēdējo savu epigrammu grāmatu viņš uzraksta 101.g.

Marciāls nomira 104.g. Kad ziņa par viņa nāvi nonāca līdz Romai, satriektais Plīnijs Jaunākais rakstīja vienā no savām vēstulēm: „Es dzirdu, ir miris Valērijs Marciāls; es bēdājos par viņu; viņš bija talantīgs cilvēks, dzēlīgs, kodīgs; viņa dzejoļos bija daudz sāls un žults, kā arī ne mazums vaļširdības”.¹³

Marciāla daiļrade ļoti ātri ieguva plašu atzīšanu. Par romiešu dzejnieka popularitāti liecina lielais izdevēju skaits, kas sacenšas viņa grāmatu izdošanā un izplatīšanā.

Starp IV un VI gs. Marciālu bieži citēja rakstnieki – gramatiķi. Viņu atdarina dzejnieki Ausonijs (VI gs.) un Sidonijs Apollinārijs (V gs.). Viduslaikos viņa dzejoļi bija daudzās antoloģijās. XIV gs. Bokačo atrada un izdeva Marciāla rokrakstu ar epigrammām. Marciāls bija viens no lasītākajiem autoriem Renesanses laikmetā. Viņa daiļrade ļoti ietekmēja Eiropas literatūras epigrammu XVI – XVII gs. XVII gs. Lessings Marciāla dzejas ietekmes rezultātā veido savu epigrammas teoriju. Ar Marciāla epigrammām aizraujas Šillers un Gēte. „Verdošs Marciāls, romiešu muļķības pātaga” (pēc dzejnieka Vjazemska vārdiem) izsauca Puškina dzīvu interesi.

---

¹¹Saturnāliji – svētki dievam Saturnam godā.

¹²Senajā Romā, par klientu bija cilvēks, kuram bija bagāta cilvēka atbalsts.

¹³Дуров В.С. История римской литературы 1999.г 398 стр.

Marciālam bija lemts noteikt epigrammas veidu un tā attīstību. Dzejas radīšanai viņam bija maz talanta, taču viņam bija laba sirds, īsta mīlestība uz parastu dzīvi un dabas skaistumu. Bet viņam nebija nekāda liriska entuziasma, un viņš nespēja nodoties īstām kaislībām, viņš metās ar visu sirdi visos mīlas piedzīvojumos, taču atstāja tos ar vienaldzību.

**

Viņš netiecās pēc novitātes. Viņš tēmu un žanru nenožīmīguma dēļ nejuta vajadzību pēc tās. Daudzi no viņa visjaukākajiem dzejoļiem ir nedaudz izmainīta pazīstamā Katulla lirika. Viņš zog veselās rindas no Ovīdija.¹³

Viņš apstiprina savu labestību un savus nodomus:

Hunc servare modum nostri novere libelli;

Parcere personis, dicere de vitiis (x.33).

(tulkojums šeit un tālāk nav vajadzīgs)

Kritiķi realizēja savu izgudrošanas spēju tādā veidā, ka viņu notiesā apmelojot. Vēl sliktāk, ka apmelojošais dzejolis tika maldīgi pierakstīts viņam.

Quid prodest, cupiant cum quidam nostra videri

Si qua Lycambeo sanguine tela madent,

Vipereumque vomant nostro sub nomine virus

Qui Phoebi radios ferre diemque negant? (vii. 12. 5.)

Šajā sakarā Marciāla aizstavēšanās ir patiesa. Kad viņš velta apvainojumu kādam cilvēkam, viņa dzēlības objekts nekad netiek nosaukts vārdā. Un mēs nevaram apgalvot nevienā gadījumā, ka zem pseudonīmiem slēpjas reāli cilvēki. Viņš var tikai tik daudz, kā izsmiet netikumu, kas simbolizētu iedomātu individu. Viņš tāpat ir ieinteresēts aizstāvēties pret redzamu netikumību apsūdzībām.¹⁴

Innocuos censura potest permittere lusus:

Lasciva est nobis pagina, vita proba (i. 4. 7.)

Tā nav īsta aizstavēšanās, un mums nevajadzētu uztvert nopietni Marciāla vārdus, kad viņš apsūdz sevi pašos netīrākajos netikumos, bet nav ne mazākā iemesla domāt, ka tikumība bija viena no viņa īpašībām.

Marciāls parāda sevi kā cilvēku, kas ir spējīgs uz brīnišķīgām jūtām, bet viņš dod liecību par rakstura stingrību un morāles vērtībām.

** H.E. Butler, Post- Augustian poetry from Seneca to Juvenal, 1909. 259.p.

¹³ H.E. Butler, Post- Augustian poetry from Seneca to Juvenal, 1909. 259 - 260.p.

¹⁴ H.E. Butler, Post- Augustian poetry from Seneca to Juvenal, 1909. 262.p.

No otras puses mums jāatceras viņa vecuma standarts. Kaut arī viņš bieži lieto visnegēlīgākos lamu vārdus, un nav nekādu šaubu par paziņu apsūdzību netikumu kas radušies dzīves laikā daudzveidības dēļ, vajag atzīmēt, ka tādas apsūdzības Romā tika vērtētas kā parasti izsmiešanas objekti.

Marciālam nav lielu bagātību ar ko lielīties, un ir tikai dabiski, ka dzejoļos, kurus viņš adresēja saviem draugiem, mēs varam atrast norādes par viņa dzīves ideāliem.

Vitam quae faciunt beatiorem,
Iucundissime Martialis, haec sunt:
Res non parta labore sed relictā;
Non ignatus ager, focus perennis;
Lis nimquam, toga rara, mens quieta;
Vires ingenuae, salubre corpus;
Prudens simplicitas, pares amici,
Convictus facilis, sine arte mensa;
Nox non ebria sed soluta curis.

Batlers norāda, ka viņš faktiski mums nedod literatūras kritiku. Viņu interesē vērtības tikai virspusēji, baudas un ar trakošana, vaina vai nevainība. Viņam raksturīgs talants visu pārsteidzoši ātri un skaidri ievērot, un to spilgti attēlot. Viņš ar šo talantu izceļas starp visiem citiem viņa vecuma dzejniekiem. Viņš vai nu neredz vai nevēlas redzēt daudzas no labākajām un interesantākajām sava laika īpatnībām, bet aina, kuru viņš rada, ar visā tās nepilnībām, ir plašāka un daudzveidīgāka par citām. Mēs arī ienīstam viņu un lasām viņu tās pasaules dēļ, kuru viņš attēlo. „Neglītums vienmēr ir slikta māksla, un Marciāls bieži ir neveiksmīgs dzejnieks objekta izvēles dēļ. „ Nav daudz viņa dzejoļu, kurus mēs lasītu viņa paša dēļ.”¹⁵

Zīmīgi, ka nedaudzos dzejoļos, galvenā Marciāla dzejas pievilcība ir atrast ne viņa asprātību vai nobeigumu, bet daudzkrāsainību, ar kādu viņš attēlo dzīves spožumu korumpētā sabiedrībā, kurā viņam bija lemts dzīvot. Tā dzīvo pirms mums visā savā spožumā un visā savā nabadzībā.

Tiesa, tās vedziskie glaimi, tās rupjie netikumi bija paslēpti svarīguma maskā; pārtikušo cilvēku slānis, ar villām, ar tuviem cilvēkiem, ar laikabiedru loku, kultūras

---

¹⁵ H.E. Butler, Post- Augustian poetry from Seneca to Juvenal, 1909. 284.p.

cilvēkiem, asprātību un urbāno veidi, kur tas visus ir, dīvainais ārkartīgā rupjuma, vulgaritātes un neģēlības sajaukums, slinķi un deklamātori, pusdienas ēdošais un bagātību mednieks, klienti, kas no visa spēka cenšas iegūt labvēļu atbalstu un pacelties sociālajā vidē, pārvarot grūtības un sliktu dzīvi, kurā nav augstu ideālu un gribas spēka, dzīve, kas zem aukstajām ziemeļu debesīm nebija izturama; brīvlaistais vai vergs, kas rod atbalstu augšējo slāņu netikumumu eksistencē; Romas troksnis un haoss, tās trokšņainās ielas, kas ir skaņas dzīvošanas dēļ, teātra šovi, cirka izrādes, apmainīšanās ar dāvanām Saturnālijos; patīkama dzīve lauku mājā, Itālijas lauku vienkāršība, ievērojamas vietas un skaņas parkos un lauku sētos – par visu to rakstīja Marciāls..

Marciāls bija sava gadsimta bērns; tas viņam deva spēku un vājumu. Ja mēs viņu nīstam vai apskaužam, tas ir tāpēc, ka viņš ir uzticīgs sava laika pārstāvis; Viņa talants nav apšaubāms. Viņš izmantoja dzejas formu, kas sava uzplaukuma laikā nebija cildināta, kuru, pat vairāk nekā citu literatūras veidus, vajadzēja nosacīt sociālajiem apstākļiem.¹⁶

Marciāls uzrakstīja vairāk nekā 1500 epigrammas, kas veido 15. grāmatas (Epigrammata). Daiļrades produktivitāte ir pārsteidzoša, jo runa ir par neliela izmēra dzejoļiem, kas nereti sastāv no divām – četrām rindām. Nevainojami pēc formas, tie ir asprātīgas miniatūras, kas ataino dzejnieka apkartējās dzīves dažādas puses.

Pirmie mums zināmie grieķu epigrammas krājumi attiecas uz I gs. p.m.ē. Savā daiļradē Marciāls izmanto antoloģijas, kas plaši tika izmantotas Romā. Bet vēl biežāk viņš par pamatu ņem latīņu epigrammatiskās dzejas paraugus. Pirmās grāmatas priekšvārdā viņš raksta: “Rotaļīgo vārdu patiesumu, tas ir, epigrammas valodu, es attaisnotu, ja es pirmais rādītu piemēru, bet tā ir rakstījis Katullis, Mars, Pedons, Getuliks un katrs, kuru lasa un pārlasa”.¹⁷ Un tomēr par viņa galveno iedvesmas avotu kalpo pati dzīve, tā laika realitāte un cilvēki, kuri bija ap viņu. Epigrammās kūsā galvaspilsētas dzīve, ko dzejnieks attaino visā tās daudzveidībā.

Patiesībā bija nepieciešama laba novērošanas spēja un satīrisks Marciāla talants, lai varētu tik dzīvi un sulīgi parādīt lielās impērijas galvaspilsētas dzīvesveidu un raksturu.

Viņa grāmatu lappusēs atdzīvojas bagāti izlecēji, filozofējošas plāpas, neģēlīgi skopuļi, bezkaunīgi krāpnieki.

---

¹⁶ H.E. Butler, Post- Augustian poetry from Seneca to Juvenal, 1909. 286.p.

¹⁷ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г . 398.стр.

Vislielākais pretīgums dzejniekam ir pret godkārīgiem cilvēkiem, kas ir aizņemti ar sīkumiem un izrādīšanos. Viņš izveido iespaidīgu riebīgo cilvēku galeriju. Tajā ir zagļi, cita mantas tīkotāji, ārsti – šarlatāni, neglīti sirmgalvji, neapmierinātas sievietes, negēlīgi izvirtuļi – visas tās tumšās personības, ar kurām bija pilnas Romas ielas.

Tradicionālie un jau par stereotipiem kļuvušie epigrammatiskās dzejas personāži, tādi kā ārsts, kas noved līdz nāvei savus klientus, pašapzinīgs dzejas sacerētājs, mantu meklētājs, - Marciālam ir parādīti spilgti un savdabīgi, kā likums, kariķētā veidā. Attēlojot šos cilvēkus, dzejnieks neskopojas ar dzēlībām un kodīgiem izteikumiem. Bet ir daži cilvēku netikumi, kas attiecīgi ir nekaitīgi un drīzāk kā vājības, nevis netikumi. Par tiem Marciāls neņirgājas, bet tikai smejas. Šajos gadījumos dzēlība mainās uz joku, un pats dzejnieks nevis dzēli runā, bet uzjautrinās.

No epigrammatiskajiem citu epigrammas autoru sacerējumiem Marciāls atšķiras pirmām kārtām jau ar metrisko daudzveidību.

Līdzīgi kā tradicionālo elēģisko distihu, viņš izmanto heksametu, jambisko trimetru, un arī Katulla iemīļotos pantmērus – falekiju un holijambu.

Vēl daudzveidīgāks ir epigrammu saturs: mēs atrodam tajos autora atzišanos, literatūras deklarācijas, ainu attēlojumus, apkartējās vides raksturojumus un atsevišķu priekšmetu izziēmēšanu, tā laikā slaveno cilvēku un darbinieku slavēšanu, kas ir iegājuši vēsturē uz mūžīgiem laikiem, glaimus, kas veltīti imperātoriem un ietekmīgiem cilvēkiem, skumju parādīšana gadījumos, kad ir miruši tuvi cilvēki, un daudz ko citu.

Galvenās Marciāla rūpes – iepatīties lasītājam. Viņa epigrammas bija populāras dažādos sabiedrības slāņos. Tās bieži skanēja publiskās lasīšanas laikā, dzejnieks ar visiem pieejamiem līdzekļiem centās radīt klausītājiem neaizmirstamu iespaidu, tāpēc izmantoja dažādus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, pirmkārt tos, ar kuru palīdzību varēja sasniegt komisku efektu, - šaržu, kariķatūru, hiperbolu, grotesku.

Kā likums, Marciāla epigrammās ir uzsvērts nobeigums, piesātināts ar jautru humoru un tāpēc spilgts un asprātīgs, kas uz ilgu laiku paliek klausītāju un lasītāju atmiņā. Būdams negaidīta nobeiguma meistars, Marciāls izmanto šo epigrammatisko paņēmienu ļoti daudzveidīgi. Nereti viņš izmanto vārdu spēles, sasniedzot brīnišķīgu rezultātu. Tā kā Marciāls bija objektīvs ikdienas dzīves novērotājs, viņš attēloja ikdienu kariķatūrā, pielietojot dzēlīgumu un nereti pikantu attēlojumu, dažreiz pat rupji naturālistisku ainu.

Marciāls bieži izmanto Katulla izstrādātas tēmas, piemēram, zaglīgo galda biedru, taču Marciāls neievēro mēra sajūtu. (12, 28). Šis Katulla dzejolis iedvesmoja Marciālu uz virtuozu variāciju rindu, bet savā epigrammā viņš redzami ļaunprātīgi izmanto hiperbolu. Ja Katulla Asīnijs zog viesos lakatus, tad Marciāla Hermogēns neaprobežojas ar lakatu zagšanu, bet zog visu no galda, un, pat tā kā ja tos laicīgi nenoslēpj, nozog no teātra aizkarus; jūrnieki, ieraugot ostā Hermogēnu, steidzas novākt no mastiem buras, baidoties, ka tās nenozog.

Marciāla epigrammas sastāv no divām¹⁸ vai trijām¹⁸ daļām kompozīcijas ziņā. Divu daļu epigrammas struktūrā komiskais efekts tiek sasniegts ar divu teikumu jēdzienisku antitēzi; pirmajā daļā – ir apraksts, otrajā – nobeigums, kas nav pats par sevi saprotams, bet, pretēji gaidītajam, pavisam negaidīts. Par ilustrāciju var kalpot nākamās rindas:¹⁹

Skaļi gribēdams lasīt, kāpēc tu sev tīsti kaklu?

Tava vate vairāk noder mūsu ausīm!

(4,41. Šeit un tālāk ir F.Petrovas tulkojums)

Ļaunā Hloja septiņas reizes uz vīru kapenēm rakstīja:

“To izdarīja Hloja”. Saki, kas gan var būt patiesaks?

(9,15)

Lesbija zvēr, ka mīlēt par viņa velti neies.

Patiesi: vienmēr par mīlestību Lesbija maksā pati.

(11,62)

Iepriekš minētajās epigrammās vispirms tiek dots apraksts, bet pēc tam atklājas tās īstā jēga. Komiskais efekts šeit tiek sasniegts ar nesaderību starp patīkamo ārieni un zemisko būtību. Tāds ir parastais Marciāla epigrammu stils.

Trīsdaļīgās epigrammas struktūrā daļu secība ir tāda: apraksts – jautājums – atbilde: Piemēram:

Kaut nekad tu neesi redzējis tūkstošus sešus,

Ceciliān, bet seši kalpi visur tevi nēsāja.

Bet kad saņēmis tu no dievietes aklās divus miljonus

Un izspīlē nauda kabatu, tu ej kājām.

---

¹⁸ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г .400.стр.

¹⁹ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г .400.стр.

Ko par taviem nopelniem un slavu lai tev vēl?

Ceciliān, lai tev dievi atdod nestuves! (4,51)

Abos gadījumos dzejas nobeiguma daļā ir dzēlība, kura negaidīti atklāj kādu jaunu īpašību, kas riet no pierastā attēlojuma, tādā veidā liekot apdomāt iepriekš pateikto pilnīgi citā gaismā. Tēze un pie tās paskaidrojums, pēc pirmā acu uzmetiena ir paradoksāla, tā atklāj attēlotā pašu būtību. To, kas parasti tiek slēpts no cilvēkiem, Marciāls atklāj un izliek vispārējai izsmiešanai.

Dažreiz Marciāls atkāpjas no šīs shēmas un visu uzmanību koncentrē aprakstam kā slavenajā epigrammā par verdzenes Erotijas meitas nāvi (5,34) vai poētiskajā vēstulē, kurā viņš raksta draugam Juvenālam, kas nemierīgi staigāj pa trokšņainām Romas ielām, par nemierīgo dzīvi provinciālajā Bilbilē.(12,18). Bet, citās epigrammās tās pašas tēmas Marciāls traktē viņam ierastā manierē, dodot aprakstam negaidīti jocīgu nobeigumu. (5,37,5,38).

Nereti aiz kodīga izsmiekla Marciāls slēpj savu neapmierinātību un melnholiju. Nesamierināmo pretstatu - ideāla un realitātes – plosīts, nespējot apvienot to pasauli, kuru viņš attēlo, ar to, par kuru viņš var tikai sapņot, dzejnieks noiet izsmējēja masku un kļūst par parastu un mīļu sarunbiedru. Gribētos, nopūšas viņš, kādu laiku būt laimīgam, lai būtu nedaudz naudas, saņemtas bez pūlēm mantas veidā, lai piederētu zemes gabaliņš, kuru varētu izīrēt, aizmirst visas rūpes, būt veseram, dzīvot parasti, bez bažām un rūpēm, lai būtu iespēja gulēt visu nakti un nevelēties to, kā nav, nebaidīties no nāves un nepiesaukt to.

Bet pat šīs pieticīgās vēlmes izrādās viņam nerasniedzamas: viņš nevalda pār savu laiku, viņam neļauj izgulēties Romā, tāpēc ka vienmēr atrodas kāds cilvēks, kuram viņš ir vajadzīgs kādā neatliekamā lietā; ja viņš vēlētos būt bagāts, kā saka pats dzejnieks par sevi, tad ne tāpēc, lai nodotos bezkaunīgai greznībai, bet tikai tāpēc lai viņam būtu māja, nelieli ienākumi un nebūtu jāpaļaujas uz citu devību. Viņu sen apgrūtinā klienta dzīve, bet, diemžēl, viņa laikā dzejnieki ir nabadzīgi, un Mecenāta laiki jau sen ir beigušies. Pie šīs domas Marciāls atgriežas nepārtraukti, un katru reizi ar smagu nopūtu. Viņš runā par nepieciešamību samierināties ar mazumu un ar rūgtumu skatās uz bagātajiem izlecējiem.

Lai arī Marciāls ne mazumu informācijas sniedz par sevi pašu, viņš tomēr nepieder pie tiem dzejniekiem, kuri labprāt žēlojas lasītājam. Vēl biežāk viņš runā par cilvēkiem, kuri ir ap viņu, par cilvēka dabu, tomēr greizsirdīgi glabā no svešām acīm savu iekšējo pasauli.

Marciāls – viens no nedaudziem romiešu dzejniekiem, kas izvairās no globālām filozofiskām problēmām un no dzīves atrautas abstraktas teoretizēšanas.

Viņš dod priekšroku pareizi domājoša cilvēka ētikai un labprāt smejas par apkārtējo pasauli, ieliekot savu dvēseli zobgalīgi dzelīgos dzejoļos.

Paņemot dzejisko iedvesmu no reālās dzīves, Marciāls cenšas attēlot to visā savā pilnībā. Pēc viņa domām, lai to sasniegtu, vislabāk der epigrammas žanrs. Pati dzīve “uzzin sevi manā dzejā”, raksta Marciāls. “Cilvēku mums katra lappa atdod” (hominem pagina nostra sapit – 10, 4, 10). Patiesi, viņa sacerējuma lappusēs jūtama dzīva cilvēka klātbūtne. Savos domas uzplaiksnījumos dzejnieks paziņo mums daudz interesantas informācijas no sadzīves vēstures un viņa laika romiešu sabiedrības rakstura.

Cenšanās atspoguļot dzīvi visā tās daudzveidībā, asā noverošanas spēja un vēsturiskās konkrētības gaume apzīmēja reālistisko Marciāla manieri. Pievēršot uzmanību realitātei, viņš dod asu atbildi mitoloģiskās dzejas kas bija cienītājiem atrauta no dzīves. Manas epigrammas, saka dzejnieks, nav bezvērtīgs uzjautrinājums. Tas, ko Marciāls raksta, ir vēl nopietnāks, par mitoloģisko personāžu Fiesta, Dēdala vai Kiklopa - apdziedāšanu (4, 49). Viņa dzejā “dzīve uzzina savus tikumus” (agnoscat mores vita – 8, 3, 20).

Tomēr nevajadzētu, likt vienādības zīmi starp dzejnieka dzīvi un viņa dzejoļiem. Viņš vēlas piepildīt savas epigrammas “ar rūgtas žults lāsi”, jo bez tās epigrammas zaudētu savu pievilcību.

Ēdamais ir bez garšas, ja tam nav pielikts kodīgais etiķis;

Ko mums dod smaids, ja nav bedrītes vaigā?

(7, 25, 5 – 6)

Bet tas vis nenozīmē, ka pats dzejnieks vēlas nodarīt ļaunu. Parasti viņš uzskata, ka atklātā veidā izteikties un saukt lietas īstajos vārdos nekaitē viņa dzejai. Šādi viņš tikai seko Katullam un Ovīdijam “Lappuse mums nepieklājīga, - atzīstas Marciāls, - dzīve ir krietna” (lasciva est nobis pagina, vita proba – 1, 4, 8, 11, 15, 13). Dzejnieku maz traucē cenzori līdzīgi Katonam, viņa dzejoļi nav paredzēti tādiem cilvēkiem, bet, ja viņi tos tomēr lasa, tad vajag tos uztvert tādus, kādi tie ir.

“Manas grāmatas, - raksta Marciāls priekšvārdā pirmajā epigrammas grāmatā, - jokojo pat par visnecilākajām personām, saglabā cieņu”.

Daudzu gadu laikā viņš, desmitiem dzeju krājumu autors, atkal uzskata par nepieciešamu paskaidrot savu dzejnieka – epigrammatika ievirzi.

Manas grāmatas pieradinātas ievērot tādu mēru:
Neaizskarot cilvēku, tām tikai iznīcina netikumus.

(10, 33, 9 – 10)

Marciāls šai ziņā ir tuvs Horācijam – satīriķim, kurš ar nežēlību atklāja cilvēku netikumus, neuzbrūkot pašiem cilvēkiem. Protams, zem izdomātiem vārdiem Marciālam bieži bija reālas personas, bet tā nebija viņa vaina, ja viņa epigrammu satīriskajos personāžos daudzi cilvēki atpazīna sevi.

Liels daudzums Marciāla epigrammu ir uzrakstīts par literārām tēmām. Antīkās dzejas un jaunās dzejas polemika viņu neinteresē, viņš tomēr sajūt izteiktu pievilksnās spēku romiešu klasicismam. Viņš brīnās par Katullu un neotēriķu turpinātājiem un par savas kritikas mērķi izvēlas arhaisko dzejnieku cienītājus. Viņš patiesi ir sašutis par to, ka vēl atrodamī literatūras cienītāji, kas dod priekšroku senā Ennija Vergīlijam.

Tomēr ne tuvu ne visi tā laika dzejnieki saņem viņa atzīšanu. Ar vislielāko nicinājumu viņš runā pašpārliecinātiem sacerētājiem, mazsvarīgas un daudzvārdīgas dzejas radītājiem.

Dzejnieks uzmanīgi ielūkojas apkārtējos cilvēkos un stāsta par tiem bieži ar rūgtumu un neslēptu skepticismu. Marciāla spēks meklējams viņa prasmē atklāt smieklīgo cilvēkā un viņa rīcībā un attēlot to ar dzejnieka – epigrammatika lielo talantu.

2. Izpratne par netikumiem antīkajā pasaulē

Lai labāk saprastu, kas ir netikums antīkajā pasaulē, apskatīsim, ko par to ir teikuši antīkie autori. Arī uzzināsim, ko viņi uzskatīja par tikumu, jo no tā mēs varētu secināt, kas bija netikums.

Daudz uzmanības netikumiem un tikumiem pievērš Aristotelis savā darbā „Nikomaha ētika” 5.grāmatā „Par taisnību”.

Izpratne par ētikas jautājumiem veidojās senatnē, laikmetā, kad sāka noslāņoties klasu sabiedrība un darba dalīšana, kad tika nošķirtas teorētiskās nostādnes no praktiskām darbībām.

Ētika kā garīgi – teorētiskas darbības paveids pakāpeniski atdalās no formulējošas morāli apzināšanās masām. Ētika kļūst par morāles problēmu pārskata veidu, ko cilvēks sastop ikdienā; „kas ir labums un ļaunums”, „kā ir jādzīvo un kāpēc”, „pie kā vajag tiekties un no kā vajag izbēgt”, „kas nosaka cilvēka dzīves ceļu un ir vai nav dzīves jēga”? Praktiskas dzīves jautājumus izskaidro ētika – tā ir mācība par labuma un ļaunuma dabu, ideālu un pienākumu, principu un normu ievērošanu cilvēka uzvedībā, viņa dzīves nozīmi un jēgu.

Aristotelis stāsta par to, ka ir divu veidu tikumība: prāta un rakstura tikumība. Viņš uzsver, ka prāta tikumi visvairāk rodas un attīstās mācoties, - tie prasa pieredzi un laiku, bet rakstura tikumus veido paradumi, un piebilst, ka neviens rakstura tikums cilvēkā neiedzimst no dabas. Tātad tikumi nerodas no dabas, taču tie nerodas arī pret dabu, jo daba mums devusi spēju iegūt tikumus un mēs varam tos pilnveidot vingrināšanās ceļā.²⁰

Aristotelis runā arī par to, ka jebkurš tikums var būt iznīcināts, ja tā ir par daudz vai par maz. Saprātīgu atturību un drosmi iznīcina gan pārmērība, gan nepietiekamība, bet mērenība tās saglabā. Pārmērība un nepietiekamība var iznīcināt jebkuru tikumu. Bet lai tikumu attīstītu vajadzīgajā daudzumā, ir tik un tā jāvingrina tas, jo bez vingrinājumiem (fiziskiem vai garīgiem) nav iespējams attīstīt un pilnveidot nevienu rakstura īpašību (tikumisku vai arī netikumisku). Tikai pilnveidojot tikumu, mēs varam kļūt tikumiskāki, atturoties no baudām, mēs kļūsim atturīgi, kļuvuši tādi, mēs savukārt labāk varēsim no tām atturēties. Tikai trenējot sevi mēs varam attīstīt savus tikumus.²¹

---

²⁰ Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 100. lpp.

²¹ Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 107. lpp.

Aristotelis saista tikumību ar attieksmi pret nepatiku un baudu. Tikumība ir paskaidrota kā atturēšanās un izvairīšanās no tā, no kā vajag izvairīties, un tiekšanās uz to, uz ko vajag tiekties.

Šo spēju vajag sevī attīstīt jau kopš bērnības, lai varētu, gūt baudu darot pareizas lietas, bet, darot nepareizas – nepatiku. Pirmkārt, tas ir vajadzīgs, lai cilvēks tiektos pie pareizām lietām, un tā attiecas gan uz darbībām (vajag izvairīties no krāpšanām un runāt tikai patiesību), gan uz cilvēka īpašībām (piemēram, izvēlēties pareizos draugus, kuri ir godīgi cilvēki), jo tikumisks cilvēks izvēlas pareizo, netikumisks – kļūdaino.

Tikumība tiek salīdzināta ar praktisko zinātņi. Zinātnē pietiek tikai ar to, ka rezultāts ir labs, bet tikumībai ir svarīgs ne tikai rezultāts, bet, arī tas, lai arī pats darītājs būtu tikumisks. Cilvēks taisnīgas rīcības dēļ arī raksturā kļūst taisnīgs un atturīgas izturēšanās dēļ – atturīgs. Bet neviens nekad nekļūst krietns no nekā nedarīšanas.²²

Aristotelis skaidro no kurienes rodas tikumi. Viņš daļa dvēselē dzimstošās jūtas trijās kategorijās: affekti, potenciālās spējas un noturīgās rakstura iezīmes vai kvalitātes. Tad Aristotelis skaidro, ko viņš saprot ar katru no šiem nosaukumiem un apgalvo, ka kaut kas no tiem ir tikumība. Pēc tam viņš nonāk pie slēdziena, ka tikumi nav nedz affekti, nedz potenciālās spējas, no kā izriet, ka tie ir noturīgas rakstura kvalitātes. Spējas mums ir no dabas, toties krietni vai nekrietni mēs neesam no dabas.²³

Aristotelis izsaka tikumības jēdzienu sekojoši. Tikumība ir apzinātas izvēles ceļā iedibinājusies noturīga rakstura kvalitāte, kas atrodas pa vidu attiecībā pret mums. Vidus ir starp diviem netikumiem – pārmērību un nepietiekamību.²⁴ Viņš uzskata, ka tikumība ir vidus starp divām netikuma galējībām. Piemēram, gan glēvulība, gan pārgalvība ir netikumi, bet drosme ir tikums. Tomēr ikvienam šis vidus ir dažāds, jo visi cilvēki ir ļoti dažādi, un ir ļoti svarīgi atrast līdzsvaru starp divām galējībām. Jo vienam rakstura īpašības sliecas uz glēvulību, tad viņam ir jāpildveido drosme (vai pat pārgalvība), lai tuvotos vidum un tikumam, bet citam rakstura īpašības sliecas uz pārgalvību, tad viņam ir kaut kā „jābremzē” sava pārgalvība, lai tā viņš kļūtu tikumiskāks un būtu tuvāk vidum, t.i. drosmei. Tomēr šo „vidus principu” nevar attiecināt uz visām rakstura īpašībām,

---

²² Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 111. lpp.

²³ Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 113. lpp.

²⁴ Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 107 – 108. lpp.

jo ir arī tādas, kuras pašas par sevi ir sliktas īpašības, un no tā, ka to būs vairāk vai mazāk, cilvēks nekļūs sliktāks vai labāks.

Dažos gadījumos jau pats parādības nosaukums liecina par nekrietnību, piemēram, ļauns prieks, nekaunība, nenovīdība vai tāda rīcība kā izvirtība, zādzība, slepkavība²³.

Tikums ir vidus starp diviem netikumiem, bet tagad viņš izvērš savu domu un uzsver, ka dažādi cilvēki vienā un tajā pašā situācijā var rīkoties pilnīgi dažādi. Tas ir atkarīgs no viņu iekšējās būtības un viņu tikumiem.

Cilvēks, kurš ir tikumiskāks, vienā un tai pašā situācijā rīkosies pareizāk, nekā tas, kurš ir mazāk tikumisks. Savu „vidus teoriju” Aristotelis attiecina ne tikai uz tikumiem, bet arī uz affektiem, jo affekti atbild par cilvēka jūtām. Piemēram, pārmērīgi smalkjūtīgs un kautrīgs cilvēks ir nedroši bikls, otra galējība ir nekaunība, bet pa vidu atrodas tieši tās īpašības, kuras ir vajadzīgas normālam cilvēkam.

Ir trīs noslieces; divas no tām – pārmērība un nepietiekamība – atbilst nekrietnībai, vienīgi vidus atbilst tikumībai. Jo tālāk no vidus atrodas rakstura īpašība, jo mazāk tā ir laba īpašība un tikums, bet vairāk - nekrietnība. Uz to mēs vairāk no dabas esam ievirzīti, un tas, izrādās, vairāk veido pretstatu vidusstāvoklim, piemēram, mums no dabas ir lielāka nosliece uz baudām, tāpēc mūs novirzīt ir vieglāk uz izlaidību nekā uz krietnību.²⁵

Uz ko ir vairāk tieksmes, to arī uzskatām par lielāku pretstatu, tāpēc izlaidība un pārmērība ir lielāks pretstats saprātīgai mērenībai. Kā jau es teicu, tikumības izpratne ir ļoti individuāla un arī tiekšanās pie vidus, t.i., pie tikumības ir atšķirīgas katram cilvēkam. Vienam to ir izdarīt vieglāk, jo viņš ir tuvāk tikumam, citam – grūtāk, jo viņš ir tuvāk galējībai, t.i. netikumam, un tieši šis Aristoteļa darbs dod mums priekšstatu, kā attīstīt sevī tikumību.

Aristotelis uzsver, ka tikt līdz tikumam ir ļoti grūti, bet ir jācenšas maksimāli pietuvoties tam, jo neliela novirze uz vienu vai otru pusi netiek nosodīta, bet liela gan, jo tā nepaliek nemanīta. Būt krietnam ir grūti, jo ikvienā atsevišķā gadījumā ir grūti atrast šo vidu, un to var izdarīt tikai tas, kuram ir vajadzīgās zināšanas. Tam, kas mērķē uz vidu, pirmām kārtām vajag turēties pēc iespējas tālāk no tā, kas ir lielāks pretstats viņam pašam. Jo to viņš uzskata par slikto, kas ir pilnīgi pretstatā un kas ir bīstams viņam pašam. Kalipso dod padomu: „Virzi kuģi prom no miglas un no viļņiem”.

---

²⁵ Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 109. – 110. lpp.

Šo padomu var dot gan kuģa kapteinim, jo tas pilnībā atspoguļo jūras reālijas, gan parastam cilvēkam, kurš grib palikt krietnāks.

Tur, kur nav ne „miglas”, ne „viļņu”, ir vieglāk saskatīt pareizo ceļu, un tas vienādā mērā attiecas gan uz kuģi jūras plašumos, gan uz cilvēku dzīves jēgas meklējumos. Visos gadījumos cildināms ir vidus, un dažkārt vajag vairāk novirzīties uz pārmērību, citkārt – uz nepietiekamību, jo tā mēs vislabāk sasniegsim vidu un krietnību.²⁶

Lasot zinātnisko literatūru var aplūkot, ko citi antīkie rakstnieki domā par tikumību un netikumību. Piemēram, līdzīgi Hēsiodam, Solons uzskata par pilnīgi dabisku cilvēku tiekšanos pēc bagātības, lai gan pats viņš neredz jēgu pārmērīgi dzīties pēc zelta un sudraba, pēc lieliem zemes gabaliem.²⁷

Bet tiekties pēc bagātības var tikai godīgi, jo bagātības, kas ir iegūtas ar nekaunību un vardarbību, atnes bēdas. Konkrētu piemēru tādi tieksmei pēc bagātības, neskatoties uz visām morāles normām, Solons saskata savu bagāto laikabiedru uzvedībā, kuri iegūst bagātību, „darot sliktas lietas” – viņi netaupa neko, nekas viņiem nav svēts, viņi zog, nebaidoties no taisnīga soda.

Teognīda izpratnē cilvēki dalās „dižciltīgajos” un „labajos” un „tievajos” vai „zemajos”. Viņš uzskata, ka „dižciltīgajiem” zaudējot savas dzīves pozīcijas, ir uzvarējusi nekaunība, kas ir piemērota „zemajiem” – pilsētas tirgotājiem, mazajiem zemkopjiem, amatniekiem.

Savukārt Simonīds uzskata, ka tas, kurš apzinīgi atturas no netikumīgas rīcības un zina taisnības cenu, var tikt nosaukts par īsti vērtīgu cilvēku.

Hēsiods, Solons un Simonīds uzskata par cilvēka tikumu godīgu darbu, atteikšanos no apkaunojošiem nodomiem, taisnīgu un labvēlīgu dzīvi. Pindara pasaules uzskats ir citāds. Viņš uzskata, ka, lai tiktu pie labklājības, vajadzīga pastāvīga cilvēka fizisko iespēju trenēšana, tomēr bezjēdzīgi gaidīt uzvaru tiem, kam no dabas nav dotas varonības: nekāda mācība nevar aizvietot iedzimtas īpašības. Veiksme nevar dot cilvēkam tiesības domāt, ka viņš ir līdzīgs dievam, tādi mēģinājumi vienmēr beidzas ar augstprātīgo cilvēku nāvi, un Pindars dažreiz uzskata par labu atgādināt cilvēkam par to, ka vajag ievērot mēru, lai atturētu viņu no skaudības.²⁸

---

²⁶ Aristotelis, Nikomaha ētika, Rīga, Zvaigzne 1985. g. 107. lpp.

²⁷ История Всемирной литературы. Им. А.М.Горького, 1983г. 335 стр.

²⁸ История Всемирной литературы. Им. А.М.Горького, 1983г. 342 стр.

Viens no sofistikas aizsācējiem Protagors saka, ka jaunais pasaules skatījums ir pasludinājis „par visu lietu mēru” ne tradicionālās, nerakstītās, dievu dotās morāles normas, bet pašu cilvēku, kas var rīkoties brīvi pēc saviem ieskatiem un kas ir atbildīgs par savu rīcību tikai savā priekšā. Tēze „Cilvēks – visu lietu mērs” deva iespēju izdalīt cilvēku no sabiedrības, pretstatot viņu kolektīvam, ienesa ētikā subjektīvisma un skepticisma elementus attiecībā uz morāles normām, kas bija tajā laikā.²⁹

Epikurieši uzskatīja, ka sabiedrība sastāv no atsevišķām personām, kuras ir pašas par sevi: katrs rūpējas tikai par savu labklājību. Bez valsts iztikt nevar, bet, jo mazāk cilvēks nodarbojas ar valsts lietām, jo labāk: „dzīvot neredzami”! – tāda ir epikuriešu programma. Īsts gudrais ir tāds, kurš var norobežoties no visām apkārtējās pasaules problēmām, nonākt līdz „ataraksijai” – pilnīgam, ne ar ko nesatricināmam dvēseles mieram un līdzsvaram; Tāda miera sajūta ir bauda; un tas arī ir augstākais labums.³⁰

Pēc stoīķu mācības, pasaule ir kā dzīvs organisms, kur visas daļas ir saistītas viena ar otru un dzīvo vienu dzīvi, pēc viena likuma, un šis likums ir liktenis, kuram pakļauts viss.

Īsts gudrais ir tas, kas varētu atteikties no visām savām dvēseles kaislībām (apātija – bezkaislība) un nonākt līdz pilnīgai savas pneumas* saplūšanai ar pasaules pneumu*. Tāda saplūšanas sajūta ir tikuma apzināšanās, tas arī ir augstākais labums. Tikai tāds gudrais būs īsts pasaules polisas pilsoni, brīvs un spēcīgs kā dievs; šāds gudrais pakļaujas tikai dabiskiem pasaules polisas likumiem: ja šie likumi ir pretrunā ar valsti pastāvošajiem likumiem, tad gudrais droši stājas reālajiem likumiem pretī.³¹

Cicerons uzskata, ka par cilvēka rīcības pamatu vajag būt cilvēka dabai, kuru vajadzētu pilnveidot sevī un cienīt citos; dzīves augstākā forma saskaņā ar dabu – tā ir viena cilvēka politiskā darbība sabiedrības labā.³²

Cicerons vienā no vēstulēm rakstīja, ka uzskata vecpuiša dzīvi par pašu jaukāko visā pasaulē, bet II gs. grieķu filozofs Sekunds (no lat.val. Secundus) uz viņa jautājumu, kas ir sieviete, atbildēja, ka tā ir ‘vīriešu lāsts, gribošs dzīvnieks, miesa kas ved uz bojāeju, nāvējoša odze.’³²

---

²⁹ История Всемирной литературы. Им. А.М.Горького, 1983г. 344 стр.

³⁰ История Всемирной литературы. Им. А.М.Горького, 1983г. 401 стр.

*Pneuma – cilvēka gars; pasaules gars.

³¹ История Всемирной литературы. Им. А.М.Горького, 1983г. 401 стр.

³² Джонс А.Х.М. Гибель античного мира. - Ростов-на-Дону, Изд-во "Феникс", 1997, 576 стр.

Pēc zinātnieku domām, vairums sieviešu tomēr bija kārtīgas. Iespējams, kritiķu acīs tāda sievietes dzīvi, kura atšķīrās no tradicionālas, kas aprobežojās ar māju un bērniem, jau skaitījās skandaloza. Tomēr sievietes tēlu un vēsturi romiešu rakstnieki nav izdomājuši un dažas sievietes ar savu izvirtību daudzkārt ir radījušas intrigu pilnu gaisotni un nemierus sabiedrībā. Romiešu dzejnieki un rakstnieki slavēja korpulentas sievietes, kurām netraucēja vīru 'staigāšana' pie mīļākajām. Slavenais romiešu jurists Dominīcijs Uljipjāns* uzskatīja par nepareizu, ka vīram ir tiesības pieprasīt no sievas morālo tikumību, pašam to neievērojot. Tāpēc par ideālu vīrietī uzskatīja paškontroli, taču patiesībā vardarbība ģimenēs bija ļoti izplatīta. Uzraksti uz pieminekļiem un sarkofāgiem vēstīja par sievietēm, kuras bija precējušās tikai vienu reizi, vai sievietēm, kuras palika atraītnes un nebija precējušās otru reizi, saglabājot uzticību savam pirmajam vīram. Uzticība bija vērtība, kuru atzīmēja ar īpašiem uzrakstiem. No sievietēm gaidīja, lai viņas vadītu saimniecību un veiktu tradicionālos sievas pienākumus, un vīrs būtu pirmajā vietā. Principiāta laikā ideju par sieviešu instinktu ierobežošanu nomainīja doma par sievu apmācību.

Tādā veidā laulība sāka pildīt pedagoģisko funkciju, tāpēc arī tika cienīta sieva, kura ne tikai paklausīja savu vīru, bet arī spēja mainīties.

Zināšanu trūkums – smaga nasta – šo grieķiem raksturīgo aforismu ir teicis Faless – grieķu materiālās filosofijas pamatlicējs, dzīvojis 7. - 6.gs. p.m.ē.

Pat 154. p.m.ē Kasijas (latīņu C. Cassius), Mesalas (latīņu M. Messalla) un 133. p.m.ē. konsula Lūcija Pizona (latīņu Lucius Calpurnius Piso Frugi) hronikas ir rakstīts, ka Romā šķīstība ir iznīcināta. Horācijs, piemēram, rakstīja, ka sieviešu morāli Romā nav iespējams atrast, bet Ovīdijs - "šķīsta ir tā, kurai neviens nav uz mācies." Seneka jaunākais rakstīja, ka "šķīstiet, ka sievietēm ir vīri tāpēc, lai savaldzinātu mīļākos, un Tacīts slavēja ģermāņus par to, ka viņi nesavaldzina un neļauj savaldzināt sevi. **

Savās komēdijās Plauts demonstrē romiešu uzskatus par ideālu sievieti un viņas atkarību no ģimenes stāvokļa, radot godīgas un uzticīgas sievas portretus. Jaunās sievietes apgalvoja, ka laulības ir kā savienība, kas nav atkarīga no īpašuma nosacījumiem: 'Ne par naudu Tu mūs esi atdevis, bet gan par cilvēku...'

---

* Джонс А.Х.М. Гибель античного мира. - Ростов-на-Дону, Изд-во "Феникс", 1997, 576 стр.

** Джонс А.Х.М. Гибель античного мира. - Ростов-на-Дону, Изд-во "Феникс", 1997, 578 стр.

VI satīrā Juvenāls atklāj mūsdienu sieviešu vājības un vēlmes. Juvenāls uzstājas pret laulībām, viņš dēvē sievietes dažādos neglaimojošos vārdos - par sievietēm-izšķērdētājām, "skaistām-dzērājām", guļamistabām, tādām, kas „galīgi pārdzērušās”,

Romā, kur valda „visas iespējamās izvirtības un noziedzība”.³³

Viena no galvenajām tēmām romiešu dzejnieka Marciāla epigrammās bija mīlestība, laulība un izvirtības.

---

³³ Джонс А.Х.М. Гибель античного мира. - Ростов-на-Дону, Изд-во "Феникс", 1997, 521стр.

3. Netikumi, kas bieži sastopami Marciāla dzejā

Marciāla epigrammās atklājas dzīve visdažādākajos veidos, ko ir ievērojis dzejnieks un kas viņam bija licies interesants. Marciāls rāda dzīvi un netikumus, kas bija vērojami Romā. Viņš runā par to, ko viņš redz un dzird sev apkārt. Dzejniekam piemīt humora izjūta, un pat to, kas viņā izraisa sašutumu, viņš atklāj bez ļauna prieka, tomēr ar kodīgu un dzelīgu izsmieklu. Viņš uzskata par netikumu gan pārmērīgu dzeršanu, gan plaģiātu, gan alkatību, gan citus cilvēka morālo stāju ietekmējošos faktoros.

3.1.Pārmērīga dzeršana

Tas ir viens no netikumiem, pret ko asi vēršas Marciāls, ir neprasme dzert ar mēru. Par to liecina viņa epigrammas. 1. grāmatas 11. Epigrammā dzejnieks kritizē šo netikumu.

Cum data sint equiti bis quina nomismata, quare

Bis decies solus, Sextiliane, bibis?

Iam defecisset portantis calda ministros,

Si non potares, Sextiliane, merum.

(1.gr. 11.)

Kad jātniekam ir doti desmit tesseri, kāpēc

Divdesmit, Sekstiliān, tu nodzer viens pats?

Vēl pietrūks kalpiem silta (ūdens)

Ja nedzertu, Sekstiliān, tu tīro vīnu.

11. epigrammā 1. grāmatā, Marciāls vēršas pie Sekstiliāna un saka, ka Sekstiliāns tik daudz dzer vīnu, ka nepietiktu siltā ūdens, ja Sekstiliāns vēlētos vīnu atšķaidīt. No tā var secināt, ka cilvēks pārvēršas par dzērāju, ja dzer neatšķaidītu vīnu, un Marciāls izsmej šo cilvēka netikumu, tā kā viņa dabā nav lietot tīru vīnu, kad cilvēks ātri noreibst un nekontrolē savu rīcību.

Sextiliane, bibis quantum subsellia quinque

Solus: aqua totiens ebrius esse potes;

Nec consessorum vicina nomismata tantum,

Aera sed a cuneis ulteriora petis.

Non haec Paelignis agitur vindemia prelis

Uva nec in Tuscis nascitur ista iugis,

Testa sed antiqui felix siccatur Opimi,

Egerit et nigros Massica cella cados.

A copone tibi faex Laletana petatur.

Si plus quam decies, Sextiliane, bibis.

(1.gr. 26.)

Sekstiliān, tu dzer viens pats tik daudz kā pieci

Tu vari ūdens tik daudz (izdzert), būsi piedzeries

Tu prasi no pēdējām rindām varu.,

Šeit nepasniedz Pelignas vīnogu ražu, nedz

Izspiestās vīnogu, kas aug etrusku pakalnos,

Bet seno Opimija trauku tu laimīgs nodzer

Un melnos traukos Massika pagrabs ir devis.

Lai krodzinieks tev dod pēc laletāņu nogulsnes.

Ja vairāk kā desmits, tu, Sekstiliān nodzersi.

26. epigrammā dzejnieks atkal raksta par to, ka Sekstiliāns daudz dzer, un ja viņš izdzertu tik daudz ūdens, cik viņš lieto vīnu, tad Sekstiliāns nokristu piedzēries. Par to, ka Sekstiliāns ir jau atkarīgs no dzeršanas, liecina tas, ka viņš ne tikai saviem kaimiņiem prasa naudu, bet pat mēģina izlūgties sīknaudu. Marciāls vēsta, ka Sekstiliāns var izdzert vairāk kā desmit cilvēku kopā, tas norāda uz to, ka cilvēks tiešām dzer daudz vīna un viņš nevar atturēties no dzeršanas, tā kā viņam nav mēra sajūtas un viņš nejūt to brīdi, kad viņam dzert vairs nevajag.

Hesterno fetere mero qui credit Acerram,

Fallitur: in lucem semper Acerra bibit.

(1.gr.28.)

Tas, kurš domā, ka pēc aizvakara vīna Acerra slikti smaržo,

Maldās; Acerra vienmēr dzer līdz pat gaismai.

28. epigrammā Marciāls runā par Acerru, kura līdz rītausmai dzer vīnu, maldinot tos, kas domā, ka viņa ir dzērusi tikai aizvakar. Marciāls arī šajā epigrammā izsmej pārmērīgu dzeršanu.

Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino,

Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Ista linunt dentes iantacula, sed nihil obstant,

Extremo ructus cum redit a barathro.

Quid quod olet gravius mixtum diapasmate virus

Atque duplex animae longius exit odor?

Notas ergo nimis fraudes deprensaque furta

Iam tollas et sis ebria simpliciter.

(1.gr.87.)

Lai tu nesmaržo nepatīkami pēc aizvakarējās dzeršanas.

Skopi, Fescennija, tu Kosma tabletes ēdi

Smērē zobus brokastis, bet neko nedod,

Kad iet no vēdera dziļuma atraugas.

Kas gan smaržo nepatīkamāk par siekalām, sajaukdamās ar pulveri,

Un dīvreizējas elpošanas dēļ ilgāk nāk smaka?

Tāpēc nekrāp pārāk tu ar viltībām ir tas nelietderīgi?

Un atmet savu viltību un kļūsti par parastu dzērāju .

87. epigrammā, mēs varam iepazīties ar Fescenniju, kura piedzeras un vēlas to noslēpt, bet Marciāls saka, ka to slēpt nevajag, jo visi jau ir piekusuši no meliem un tāpat zina, Fescennija daudz lieto vīnu un no rītiem mokās ar paģirām. Dzejnieks piedāvā atmet visu maskēšanos un neizlikties par nedzērāju. Nevajag kautrēties no tā, kas tu patiesībā esi, jo ir nožēlojami skatīties uz cilvēku, kas pārmērīgi dzer, un pie tam vēl cenšas to noslēpt.

Par dzeršanu ir rakstījis arī Horācijs, Tacits, Teognīds, Lucīlijs un citi. Visi šie autori arī uzskatīja, ka piedzerties ir netikums un ka šī īpašība nevar piestāvēt civilizētas sabiedrības cilvēkam.

Pārmērīga dzeršana ir netikums, jo cilvēks, kurš dzer, pārvēršas par dzīvnieku, un nav nekā sliktāka, kad cilvēks kļūst par dzīvnieku, jo iereibušā stavoklī pat civilizēti cilvēki zaudē cilvēcīgu izskatu un uzvedību. Kad cilvēks piedzeras, viņš kļūst traks un zaudē savas spējas domāt loģiski un gudri. Cilvēki, kas dzer vīnu, kļūst ļaunāki, mulķīgāki un rupjāki. Vēl cilvēks, kas iedzer par daudz vīna, nemāk glabāt noslēpumus un neizpilda savus solījumus, tā kā tos ir aizmirsis. Ja pārmērīgi dzer vīnu, tas vienādi gan gudro, gan nesaprātīgo cilvēku padara vieglprātīgu. Tas var novest cilvēku pie neapdomātas rīcības, kas var radīt neparedzamas sekas, pie izvirtības un netikumības. Cilvēks, kas ir dzērājs, radīs bērnus, kuri būs jau slimi, jo alkoholisms tiek pārmantots. Tas, kurš pārmērīgi dzer, pakāpeniski zaudē savu veselību un kļūst par sliktu darbinieku. Un ja cilvēks jau nevar strādāt labi, tad viņš zaudē savu darbu, un pakāpeniski degradējas. Dzeršana un noziegums – tās ir divas sabiedriskās dzīves parādības, kas ļoti cieši saistītas viena ar otru. Vīns pārvērš cilvēku par slepkavu un laupītāju.

Piedzēries cilvēks var izdarīt tādas noziegumus, kurus viņš nekad nebūtu spējīgs paveikt, izņemot, ja ir piedzēries, jo reti laupītājs vai slepkava paveic savu noziegumu skaidrā prātā. Bet ne katrs, kurš dzer vīnu, ir dzērājs, taču vīnam ir tāda īpatnība, ka tas, kurš sāk dzert vīnu bieži, viegli var kļūt par dzērāju.

Labu vīnu var dzert baudot un to novērtējot, bet, ja to dzer kā ūdeni, tad tas zaudē savu vērtību. Pret šādiem cilvēkiem, kas neprot novērtēt vīnu, bet to dzer kā ūdeni, asi kritizē Marciāls savās 1. grāmatas epigrammās. Katram cilvēkam dzeršana būtu nepieciešams ievērot zelta vidusceļu un zināt savu mēru, bet tas nav vienīgais netikums, ko Marciāls saskata sava laika sabiedrībā.

3.2. Skopums un alkatība

Marciāls ļoti spilgti un kariķēti parāda skopus cilvēkus un tos, kas tiecas pēc bagātības. Viesmīlība bija kā nerakstīts likums antīkajā sabiedrībā, taču, kā norāda Marciāls savā dzejā, viesmīlības vietā stājies skopums un alkatība, par ko liecina 20. epigrama:

Dic mihi, quis furor est? turba spectante vocata

Solus boletos, Caeciliane, voras.

Quid dignum tanto tibi ventre gulaque precabor?

Boletum qualem Claudius edit, edas.

(1.gr.20.)

Saki man, traks esi, vai? Sasauktā pūļa acu priekšā

Šampinjonus viens pats, Ceciliān, tu rīj.

Ko vērtīgu lai tev novēlu vēderam un rīklei?

Tādu šampinjonu, kādu Klaudijs ēd, lai tu ēd.

20. epigrammā Marciāls runa par Ceciliānu, kurš saaicinājis pie sevis viesus, nevis klāj galdu viņiem, bet viens pats ēd šampinjonus, kas norāda, ka Ceciliāns ir skops cilvēks, kas nevēlas dalīties ar citiem, tāpēc arī Marciāls novēl, lai Ceciliāns kādreiz pamēģina šampinjonu, ko ēd Klaudijs.

Quid te, Tucca, iuvat vetulo miscere Falerno

In Vaticanis condita musta cadis?

Quid tantum fecere boni tibi pessima vina?

Aut quid fecerunt optima vina mali?

De nobis facile est, scelus est iugulare Falernum

Et dare Campano toxica saeva mero.

Convivae meruere tui fortasse perire:

Amphora non meruit tam pretiosa mori.

(1.gr. 18.)

Tukka, vai patiesi tev liekas lietderīgi ar veco falernas vīnu sajaukt

Vatikāna traukos lieto jauno vīnu?

Kādu gan labumu tev dod vissliktākie vīni?

Vai ko sliktu ir izdarījuši vislabākie vīni?

Cik mums viegli ir, ir noziegums Falernas vīnu nobeigt,

un ar Kampānijas vīnu nežēlīgo indi sajaukt.

Varbūt tavi viesi ir pelnījuši mirt:

Tik vērtīgā amphora nav pelnījusi mirt.

18. epigrammā Marciāls vēlas norādīt uz cilvēku, kas ir pārāk skops, lai dzertu tikai dārgu vīnu, tāpēc viņš sajauc labu vīnu ar sliktu, lai viņa viesi to dzertu. Un Marciāls uzskata, ka nedrīkst tā darīt un nosauc šo rīcību par noziegumu, jo viņš ironiski norāda, ka tad ies bojā dārgie trauki.

Seneka ir teicis, ka skopums ir sapratīgs, tikai taupot laiku.

Bis tibi triceni fuimus, Mancine, vocati

Et positum est nobis nil here praeter aprum,

Non quae de tardis servantur vitibus uvae

Dulcibus aut certant quae melimela favis,

Non pira quae longa pendent religata genesta

Aut imitata brevis Punica grana rosas,

Rustica lactantes nec misit Sassina metas

Nec de Picens venit oliva cadis:

Nudus aper, sed et hic minimus qualisque necari

A non armato pumilione potest.

Et nihil inde datum est; tantum spectavimus omnes:

Ponere aprum nobis sic et harena solet.

Ponatur tibi nullus aper post talia facta,

Sed tu ponaris cui Charidemus apro.

(1.gr.43.)

Divreiz pa trīsdesmit viesu mēs bijām, Mancīn, saukti,
Un nav nolīcis saimnieks mums neko vairāk kā vien mežacūku,
Nekā no vīnogu ķekariem, ko savāci vēlu
Vai āboliem, kas saldumā sacenšas ar medu,
Ne bumbierus, kas karājas, gari piesietas pie garā droka
Vai pūniešu granātābolus, kas ir viegli rozā,
Un nenosūtīja no Sassinas laukiem sieru no piena,
Un neatnāca olīves no pikenu traukiem:
Vien plika mežacūka, bet arī šī ļoti mazs, tāda, kuru
bez ieroča var nogalināt pat punduris.
Un nekas no tā visa nav pasniegts: pat skatīties visiem mums nebija uz ko.
Mēdz tā likt priekšā mums mežacūku arī arēnā.
Lai netiktu nolikts pēc tādas rīcības tev nekāda mežacūka,
Bet lai tu pats tiec likts priekšā mežacūkai, kā Haridēms.

43. epigrammā Mancīns ir uzaicinājis pie sevis sešdesmit cilvēku, taču galdā ir līcis tik vien kā pliku mežacūku, bez vīnogām, āboliem, bumbieriem, siera, olīvēm, kā ir pieņēmts darīt viesībās. Marciāls saka, ka tikai arēnā tādas mežacūkas dotas, un tādēļ viņš novēl Mancīnam, lai viņš sava skopuma dēļ nekad neēstu mežacūku, un lai viņš tiktu mežacūkai kā Haridēms

Non plenum modo vicias habebas,
Sed tam prodigus atque liberalis
Et tam lautus eras, Calene, ut omnes
Optarent tibi centies amici.
Audi=t vota deus precesque nostras
Atque intra, puto, septimas Kalendas
Mortes hoc tibi quattuor dederunt.
At tu sic quasi non foret relictum,
Sed raptum tibi centies, abisti
In tantam miser esuritionem,
Ut convivia sumptuosiora,
Toto quae semel apparatus in anno,
Nigrae sordibus explices monetae,

Et septem veteres tui sodales
Constemus tibi plumbea selibra.
Quid dignum meritis precemur istis?
Optamus tibi milies, Calene.
Hoc si contigerit, fame peribis.

(1.gr. 99.)

Tu vēl nebiji divdesmit reižu bagātāks,
Bet tik izšķērdīgs un devīgs, un tik grezns tu biji, Kalen,
Ka visi draugi vēlēja tev simt reiz vairāk.
Dievs uzklausīja lūgšanu un mūsu lūgumus,
Un, šķiet, septītajās Kalendās,
Deva tev četras nāves.
Gluži kā nebūtu saņēmis mantojumu, bet
Pazaudējis simts reižu vairāk,
esi nonācis tādā badā, nabadziņ, ka
visbagātākajās dzīrēs, kuras tu rīko tikai vienreiz gadā,
tu tērē melnās monētas kā pie nabagiem,
un septiņi tavi vecie biedri, mums liekas, tev ir svina pusfunta vērtē.
Ko vērtīgu mums novēlēt tev par tādiem pakalpojumiem?
Mēs vēlam tev tūkstoš reižu vairāk, Kalen
Ja tā notiktu, tu badā nomirtu..

99. epigrammā Marciāls raksta par Kalenu, kas bija devīgs un grezns, kamēr viņam vēl nebija daudz naudas, tāpēc draugi viņam vēlēja simts reižu vairāk, taču kad viņš saņēma lielu mantojumu, viņš kļuva skops un tērēja tikai sīknaudu. Kad vienu reizi gadā viņš rīkoja dzīres, kā nabadzīgs cilvēks, beigu beigās Marciāls piedāvāja novēlēt Kalenam simts miljonus, jo tad viņš noteikti nomirtu no bada. Kalens arī draugus netura nekādā vērtē un nevēlas viņu dēļ tērēt naudu.

Erras, meorum fur avare librorum,
Fieri poetam posse qui putas tanti,
Scriptura quanti constet et tomus vilis:
Non sex paratur aut decem sophos nummis.

(1.gr.66.)

Tu kļūdi, skopais manu grāmatu zagli,

Ja domā, ka par dzejnieku var kļūt tikpat leti,

Kā parrakstot sējumu:

Nepirks taču „gudro grāmatu” ne par sešām, ne desmit monētām!

66. epigrammā Marciāls runā par cilvēku - skopo grāmatu zagli, kurām bijis žēl maksāt Marciālam par grāmatu, kuru viņš grib lasīt kā savu, viņš ir vienkārši parrakstījis Marciāla krājumu, ko uzdod par savu. Marciāls ir gatavs par attiecīgu samaksu klusēt, ja reiz zaglim grāmata ir vajadzīga..

Arī Horācijs nosoda skopumu. Viņa dzejolī, kas iesāk pirmo „Satīru” grāmatu, ir spriedums par to, ka, „ līdzīgi skopam cilvēkam, rets cilvēks ir apmierināts ar savu likteni, uzskatot par laimīgu citu”. (1, 108 – 109).²⁷

Juvenāls parāda pasauli tādu, kurā tiek dota priekšroka naudai, neskatoties uz to, kādā veidā tā ir iegūta, nevis godīgumam un krietnībai.²⁸

Skopums naudas dēļ ir sliktāks par trūkumu, jo ir lielāka velēšanās iegūt daudz naudas, jo rodas lielāka vajadzība pēc tās.

Skops cilvēks vienmēr ir nabadzīgs, neskatoties uz to, cik naudas viņam ir, un bagāts ir tāds cilvēks, kurš var samierināties ar mazumu un ir pieticīgs.

Marciāls par lielu netikumu uzskata neadekvātu džīšanos pēc bagātības, pārmērīgu iegūtās mantas taupīšanu un draugu vērtības noniecināšanu pašlabuma dēļ. Ja kāds vēlas iegūt savā īpašumā kāda autora dzeju, par to ir jāmaksā, citādi netiek ievērotas autortiesības un to var dēvēt par plaģiātu.

3.3. Plaģiāts un tiesa

Tā kā Marciāls, kā var spriest pēc viņa dzejas, pats ir bieži cietis no tādiem cilvēkiem, kas ir nozaguši viņa epigrammas un tās ir uzdevuši par savām, tad par to bieži tiek runāts viņa dzejā. Marciāls asi kritizē šādus cilvēkus, piemēram, Fidentīnu, Paulu un citus.

Fama refert nostros te, Fidentine, libellos

Non aliter populo quam recitare tuos.

Si mea vis dici, gratis tibi carmina mittam:

Si dici tua vis, hoc eme, ne mea sint. (1.gr. 29.)

²⁷ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г . 251 стр.

²⁸ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г . 419 стр

Ir baumas, ka tu, Fidentīn, sacerējumus manus

Tautai skaļi lasi kā savus

Ja tu vēlies saukt par maniem, sūtīšu dzeju:

Ja tu vēlies saukt par saviem, nopērc, lai tie nebūtu mani.

29. epigrammā Fidentīns lasa priekšā Marciāla dzejoļus kā savus, bet Marciāls saka, ka viņš var lasīt viņa dzejoļus skaļi, tika tad, ja nosauks īsto dzejas autoru, bet, ja Fidentīns lasīs kā savu, tad viņam vajag to nopirkt, lai pēc likuma dzeja kļūtu viņa.

Tātad šajā dzejolī mēs varam saskatīt plaģiāta faktu, kad viens autors piesavinās cita autora dzeju, lasot to kā savu tautas priekšā. Marciāls būtu laimīgs, ja viņa epigrammas Fidentīns popularizētu, taču viņš liek pirkt savu grāmatu, ja tā tiek lasīta kā Fidentīnas darbs.

Quem recitas meus est, o Fidentine, libellus:

Sed male cum recitas, incipit esse tuus.

(1.gr. 38.)

Tā, ko tu lasi priekšā, ir mana, ak Fidentīn, grāmatiņa:

Bet tad, kad slikti tu lasi, tā sāk kļūt tava.

38. epigrammā Fidentīns lasa skaļi Marciāla epigrammas tā kā savas, tāpēc tas nozīmē, ka Fidentīns nelikumīgi ņēmis Marciāla sacerējumus, to var uzskatīt par plaģiātu.

Carmina Paulus emit, recitat sua carmina Paulus.

Nam quod emas, possis iure vocare tuum.

(2.gr. 20.)

Pauls nopērk dzeju, lasa kā savu dzeju Pauls

Patiesi to, ko tu esi nopircis, tu vari taisnīgi saukt par savējo.

20. epigrammā Pauls ir nopircis dzeju un pēc tam runā, ka tā ir viņa dzeja. Marciāls piekrīt tam, jo viņš uzskata, ka, ja tu esi nopircis grāmatu, tad dzeja likumīgi piedē tev. Bet, ja Pauls par to nebūtu samaksājis, tad to varētu saukt par plaģiātu.

Plaģiāts – tas ir sveša autora literāra darba piesavināšanās ar nolūku izmantot savā labā. Bieži plaģiāts rodas, kad uzdod sveša autora literāru darbu par savu vai kad izmanto sveša darba fragmentus, nenorādot avotu, no kurienes fragments ir ņemts.

Romiešu tiesībās *plagium* (nolaupīšana) nozīmēja dzejas pārdošanu, autoram nezinot. Sākumā literatūras zagšana tika saukta par *plagium litterarium*.

Uzskati par plaģiātu un par to, kā var izmantot citu cilvēku literāros darbus, ar laiku mainījās. Tas, ko agrāk uzskatīja par pieņemamu, mūsdienās nereti var būt atzīts par plaģiātu.

Antīkajā pasaulē smalkjūtīgi attiecās pret autora slavu, tomēr ļoti bieži atļāvās pārņemt citu autoru tiesības. Vēsturnieki un ģeogrāfi brīvi izmantoja priekšgājēju autoru darbus, pat tādi autori kā Hērodots (ir pārņēmis no Hekateja) un Plutarhs. Vergīlijs bija ļoti sašutis par plaģiātu slavenajā „*Sic vos non vobis*”, kaut arī pats šajā sakarā ir daudz grēkojis. Makrobijs savā 6. grāmatā „*Saturnālijs*” ir iekļāvis daudz atsevišķu dzejoļu no citiem autoriem, apkopojot viņu darbus. Vergīlijs daudz pārņēmis no Ennija un Lukrēcija. Aleksandrijas filozofam Latīnam ir piedēvēti divi pētījumi par Sofokla un Meandra darbiem.

29

Marciāls asi nosoda dzejas piesavināšanos, kā dēļ varēja iesūdzēt tiesā, taču ne vienmēr arī tiesā bija iespējams atrast taisnību, tā kā varēja ietekmēt un grozīt tiesas lēmumus samaksājot, un Marciāla skatījumā cilvēki, kas par attiecīgu samaksu bija gatavi atkāpties no savām domām un pārkāpt likumus, tos neievērojot tiesas zālē, un šo netikumu viņš atklāj šādās epigrammās:

Quod clamas semper, quod agentibus obstrepis, Aeli,

Non facis hoc gratis: accipis, ut taceas.

(1.gr.95.)

Tad kad tu kliedz vienmēr, un traucē spriedējiem, Elij,

Tu par velti to nedari: tu saņem (samaksu), lai klusētu.

95. epigrammā Marciāla Elijs, ka diet uz tiesu, ņem naudu par savu klusēšanu, kas apliecina, ka šis cilvēks ir uzpērkams, tātad netikumisks, jo tiesvežiem būtu jāvadās tikai pēc likumiem un sirdsapziņas, nevis pēc pašlabuma.

Cogit me Titus actitare causas

Et dicit mihi saepe 'Magna res est.'

Res magna est, Tite, quam facit colonus.

(1.gr.17.)

Tits piespiež mani vest daudz prāvu

Un viņš saka man bieži „Tā ir liela lieta”(Daudz labuma ir)

Lieta liela ir, tajā, Tit, kā dara zemkopis.

---

²⁹ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г. 427 стр.

17. epigrammā ir parādīts cilvēks vārdā Tits, kurš apmeklē tiesu, jo tā var atnest daudz labuma, t.i., ka tiesā var atbalstīt kādu cilvēku, kurš to nav pelnījis, vai noklusēt kādus faktus par citu cilvēku, ja viņš par to maksās. Nopirkt var arī klusēšanu. Tātad Titu var nosaukt par pērkamu cilvēku.

Arī Juvenāls savā 3. satīrā ir rakstījis, ka Romā valda pērkamības un vieglas peļņas gars.

Pērkams cilvēks, tas ir cilvēks, kurš vieglas peļņas dēļ var radīt negatīvas sekas citam cilvēkam vai noklusēt svarīgu informāciju vajadzīgajā situācijā, vai arī apliecināt vai neapliecināt kādu faktu, tāpēc gan senatnē, gan mūsdienās, pērkams cilvēks tiek uzskatīts par netikumisku cilvēku. Un Marciāls atklāti raksta, ka tāds netikums pastāvējis senajā Romā. Marciāls ar piemēru parāda, ka dažiem tāda veida cilvēks ir ļoti noderīgs tieslietās, jo par atsevišķu samaksu viņš var atbalstīt noziedznieku, un tas arī būtu uzskatāms par netikumu kārtot naudas lietas ar cilvēku, kurš ir paveicis noziegumu.

4. Netikumi, kas reti sastopami Marciāla dzejā

Marciāls uzskata par netikumu arī liekulību, taču šis netikums reti sastopams Marciāla 1. grāmatā. Par šo netikumu ir rakstīts 33. epigrammā:

Amissum non flet cum sola est Gellia patrem,

Si quis adest, iussae prosiliunt lacrimae.

Non luget quisquis laudari, Gellia, quaerit,

Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

(1.gr.33.)

Par nomirušo tēvu Gēlija neraud tad, kad ir viena
Bet tad, kad kāds ir blakus, pēc pavēles birst asaras..
Nebēdējas tas, kurš, Gēlija, meklē slavu,
Bet tas cieš patiesi, kurš viens bez liecinieka cieš.

Marciāla Gēlija ir liekulīgs cilvēks, jo viņa ir nepatiesa savā rīcībā, viņa izspiež asaras, raudot par tēva nāvi, un tikai tad raud, kad kāds viņu redz. Kad viņa ir viena pati, viņai tēva nāve nerūp. Marciāls atzīme to, ka cilvēks ir paties tad, kad raud klusi, necenšoties parādīt savas bēdas citiem cilvēkiem, lai iegūtu līdzjūtību. Liekulīgs cilvēks, tas ir tāds cilvēks, kurš piekrāpj citus cilvēkus un dažos gadījumos arī pats sevi.

Un cilvēku piekrāpšana un maldināšana ir netikums, tāpēc liekulīgs cilvēks ir netikumisks cilvēks. Marciāla Gēlija gribējusi parādīt sevi citu cilvēku acīs kā augstsirdīgu cilvēku, tapēc citu cilvēku klātbūtnē viņa raud, izspiežot no sevis asaras, tādā veidā vēloties piekrāpt visus klātesošos. Tā parasti cilvēks rīkojas, kuram ir savtīga interese, piemēram, saņemt mantu, ko atstājis tēvs pēc nāves. Arī Juvenāls runā par liekulību 2. satīrā, viņš tur atklāj situāciju, kur it kā bargie filozofi – morālisti slēpj no svešām acīm savu samaitātību.³⁰ Arī Teognīds uzskatīja, ka nevienam nekādā gadījumā nedrīkst ticēt, un patieso cilvēku loks kļūst arvien šaurāks, jo ir cilvēki, kas iekaro tautas uzticību, taču vēlāk, dzenoties pēc naudas, laulājas nevis ar „zemajiem”, bet bagātajiem.

Nākamajā dzejolī dzejnieks runā par cilvēku, kurš nopeļ Marciāla dzeju, bet pats savu dzeju viņš nesacer, un tāpēc Marciāls norāda uz to, ka vai nu tu pats raksti un parādi, kā vajag sacerēt labu dzeju, vai arī klusē, un nesodi cita autora dzeju.

---

³⁰ Дуров В.С. История римской литературы 1999.г. 416 стр.

Cum tua non edas, carpis mea carmina, Laeli.

Carpere vel noli nostra vel ede tua.

(1.gr. 91.)

Kad savus tu neizdod, tu nopel manus dzejoļus, Lelij.

Vai nu netiesā manus, vai izdod savus.

47. epigrammā Marciāls divrindē spilgti parādījis ārstu – šarlatānu, kurš noved savus klientus līdz nāvei. Protams, ka tas ir netikumisks cilvēks, jo viņš ar nodomu ir nogalinājis cilvēkus.

Nuper erat medicus, nunc est vispillo Diaulus:

Quod vispillo facit, fecerat et medicus.

(1.gr. 47.)

Nesēn viņš bija ārsts, tagad ir kapracis Diauls,

To, ko dara kapracis, viņš darīja kā ārsts.

Tā kā Marciāls rakstīja epigrammas, viņam bija svarīgākas tās tēmas, kas skāra viņu pašu, piemēram, plaģiāts, nesamaksāšana par dzeju, mērenība visās lietās, taču viņa uzmanības lokā nonāk arī dažādi cilvēku netikumi, piemēram, cilvēka dzīvības vērtības neapzināšanās vai liekulība sava labuma iegūšanas nolūkā.

5. Sieviešu netikumi Marciāla dzejā

Marciāls pievērš uzmanību ne tikai tādiem netikumiem, kas raksturīgi galvenokārt vīriešiem, bet arī netikumiem, kam ir pakļautas sievietes.

Incustoditis et apertis, Lesbia, semper

Limnibus peccas nec tua furta tegis,

Et plus spectator quam te delectat adulter

Nec sunt grata tibi gaudia si qua latent.

At meretrix abigit testem veloque seraque

Raraque Submemmi fornice rima patet.

A Chione saltem vel ab Iade disce pudorem:

Abscondunt spurcas et monumenta lupas.

Numquid dura tibi nimium censura videtur?

Deprendi veto te, Lesbia, non futui.

(1.gr. 34.)

Bez uzraudzības un atvērtās durvīs, Lesbija, vienmēr

Tu grēko, nedz savus noslēpumus slēp,

Un vairāk skatītājs tevi uzjautrina, ne mīļākais,

Nav patīkamas tev baudas, ja tās tiek slēptas.

Bet izvirtule it kā slēpj ar aizkariem un ar bultu

Un skaisto velvi, tomēr ir spraudziņa.

Kaut no Hionas vai no Iādes tu kaunu mācītos.

Pat netīrās izvirtules slēpjas aiz pieminētajiem.

Vai es tev šķietu ar pārāk bargu spriedumu?

Es taču tev aizliedzu to parādīt, Lesbija, ne izlaidīgi dzīvot.

34. epigrammu Marciāls ir sacerējis par Lesbiju. Viņš nosoda Lesbiju par to, ka viņa pie atvērtām durvīm bez piesardzības, neko nenoslēpjot, atdodas visiem. Dzejnieks vēl piebilst, ka viņu vairāk izklaidē nevis mīļākais, bet tas cilvēks, kurš novēro to, kā Lesbija pavada savu laiku ar mīļākajiem. Viņš nosauc Lesbiju par izvirtuli. Šajā dzejolī viņš vēl piemin Hionu un Iādu, kuras pēc viņa vārdiem bija nekrietnas izvirtules. Un dzejoļa nobeigumā Marciāls pasaka, ka viņš aizliedz nevis palaidnīgi dzīvot, bet izvirtību visiem rādīt, kas nav pieļaujams kulturālā sabiedrībā.

Casta nec antiquis cedens Laevina Sabinis
Et quamvis tetrico tristior ipsa viro
Dum modo Lucrino, modo se permittit Averno,
Et dum Baianis saepe fovetur aquis,
Incidit in flammis: iuvenemque secuta relicto
Coniuge Penelope venit, abit Helene.

(1. gr. 62.)

Šķīsta Levīna ne sliktāka par senajām sabīnietēm
Un kaut pati skumjāka par drūmo vīru,
Tomēr brīžam ar Lukrīnu, brīžam pati metās Averka,
Un kamēr bajanu ūdenos ³¹ viņa sildījās,
Iedegās liesmās: un jauneklīm sēkodama, atstājot vīru,
Kā Penelope atnāca, kā Helēna aizgāja.

62. epigrammā Marciāls rāda lasītājiem Levīnas izvirtību. Viņš parāda situāciju, kad sieva aiziet prom no vīra pie cita vīrieša, kurš ir jaunāks. Dzejoļa sākumā Marciāls rāda Levīnu kā krietnu sievieti, taču viņš sniedz piemēru tam, ka pat krietnas sievietes var kļūt netikumiskas, kas notiek tāpēc, ka sievietes nejūt vīru uzmanību un izklaidējas vienatnē, aizmirstot par tikumību.

Bella es, novimus, et puella, verum est,
Et dives, quis enim potest negare?
Sed cum te nimium, Fabulla, laudas,
Nec dives neque bella nec puella es

(1. gr. 64.)

Mīļa esi, mums ir zināms, un jaunava patiesi,
Un bagāta, jo kurš gan to var noliegt?
Bet kad tu pārāk, Fabulla, sevi slavē,
Ne bagāta, ne mīļa un ne jaunava tu esi.

64. epigrammā Marciāls rāda Fabullu kā krietnu, jauku un bagātu sievieti, bet viņa ar to ļoti lepojas un lielās, tādēļ Marciāls atzīmē, ka, ja viņa ar to lielās, tad viņa nebūt vairs nav krietna. Tātad Marciāls uzskata, ka pārmērīga lepošanās ar sevi un lielīšanās ir liels netikums. Arī šajā epigrammā Marciāls uzsver, ka visās lietās ir jāievēro mērenība, arī savu labo īpašību un mantiskā stāvokļa izcelšanā.

---

³¹ Lepna peldvieta Kampānijā.

Das numquam, semper promittis, Galla, roganti.

Si semper fallis, iam rogo, Galla, nega.

(2.gr. 25.)

Tu nekad nedod, vienmēr tu soli, Galla, lūdzošajam.

Ja vienmēr tu melo, jau tad, kad jautāju, Galla, atsaki.

25. epigrammā Marciāls raksta par sievieti, kura melo, viņa dod solījumus, taču nekad tos neizpilda. Melot ir netikums, un Marciāls saka, ka labāk ir atteikt uzreiz, nevis solīt to, ko tu nevari izpildīt, jo pretējā gadījumā cilvēkam tiek dotas veltīgas cerības, taču labāk ir uzreiz pateikt „nē”.

Quod querulum spirat, quod acerbum Naevia tussit,

Inque tuos mittit sputa subinde sinus,

Iam te rem factam, Bithynice, credis habere?

Erras: blanditur Naevia, non moritur

(2.gr. 26.)

Cik smagi viņa elpo, cik nežēlīgi Nēvija klepo,

Tu teici, ka viņa vairākkārt piesplāvusi tavas kabatas,

Vai tu domā, Bitinik, ka tā lieta jau ir izdarīta?

Tu kļūdi: Nēvija glaimo, nevis mirst.

26. epigrammā Marciāls raksta par Nēvijū, kura ir viltīga sieviete, viņa apmāna Bitiniku, jo izliekas par slimu, viņa smagi dveš, viņai ir nežēlīgs klepus, un Bitiniks domā, ka viņa mirst, taču ļoti iespējams, ka Nēvija ar tādu viltību vēlas gūt kādu labumu sev, speciāli maldinot Bitiniku.

Cum placeat Phileros tota tibi dote redemptus,

Tres pateris natos, Galla, perire fame.

Praestatur cano tanta indulgentia cunno,

Quem nec casta potest iam decuisse Venus. 5

Perpetuam di te faciant Philerotis amicam,

O mater, qua nec Pontia deterior.

(2. gr. 34.)

Kad iepatikās tev Filerots, kas izpirka Galla,

Visu pūru, tu moki trīs bērnus, kas iet bojā aiz bada..

Tāda iecietība bija labāka par klēpi,,

Kuru šķīstā Venēra nekā nevar aizmirst..

Uz visiem laikiem lai dievi tevi padar Filerotam par draudzeni,

Ak māte, par kuru sliktāka nav pat Pontija.

34. epigrammā Marciāls raksta par sievieti Gallu, kura sava mīļākā dēļ ir atdevusi visu savu mantu, neskatoties uz to, ka viņai ir trīs bērni, kuri jau no bada iet bojā. Bet viņai ir vienalga, jo viņa nevar atteikties no sava mīļākā, no tās baudas, kuru viņai atnes šis vīrietis, neņemot vērā pat to, ka viņa ir dāma gados un, kā saka Marciāls, Venērai, tas ir, mīlestībai jau sen bija jāpamet šī sieviete.

Uxorem nolo Telesinam ducere: quare?

Moecha est. Sed pueris dat Telesina. Volo.

(2. gr. 49.)

Par sievu es negribu Telesīnu ņemt: kāpēc?

Izvirtule viņa ir. Bet jaunekljiem Telesīna dod. Es gribu.

49. epigrammā dzejnieks nosauc Telesīnu par izvirtuli, un negrib ņemt viņu par savu sievu, jo tā ir netikumiska sieviete, taču viņš pavisam atteikties no viņas nevēlas, jo Telesīna mīl jaunekļus, un jebkurš, kurš ir kopā ar viņu, var sevi uzskatīt par jaunekli.

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, male audit

Immodicae foedo crimine avaritiae.

Sed mera narrantur mendacia: non solet illa

Accipere omnino. Quid solet ergo? Dare.

(2. gr. 56.)

Dzimtajā Lībijā par tavu sievu, Gall, sliktu runā

Riebīgu pārmērīgas alkatība apvainojumu dēļ.

Bet tiek stāstīti salti meli: viņa mēdz vispār

saņemt. Ko tā tad mēdz? Dot.

56. epigrammā Marciāls dzejoļā sākumā raksta par tādu sievietes netikumu kā skopumu, bet dzejoļa nobeigumā atklājas, ka dzejnieks lieto šo vārdu „skopums” tādā izpratnē kā izvirtība, jo sākumā liekas, ka viņa ņem, piemēram, naudu un tiecas pēc mantas, bet izrādās, ka viņa neko neņem, bet tikai dod.

Ir zināms, ka senajā Romā sievietēm bija jāaprobežojas ar māju un bērniem, jo citādāk viņu uzskatīja par netikumisku sievieti. Sievietei ir jābūt uzticīgai, un vīrs viņai jāliek pirmajā vietā, tāpēc Marciāls ironiskā veidā raksta savās epigrammās par sieviešu izvirtību. Arī Horācijs uzskatīja, ka sieviešu morāli Romā nav iespējams atrast, viņš raksta par morāli, pareizāk sakot, tās trūkumu, jo sievietes Romā ir izvirtules. Piemēram,

Seneka Jaunākais rakstīja, ka „šķiet, ka sievietēm ir vīri tādēļ, lai savaldzinātu mīļākos”, tādēļ Marciāls savās epigrammās bieži raksta par to, ka sievas savaldzina jaunus vīriešus, radot negodīgas un neuzticīgas sievas portretu. Viņš atklāj sieviešu vājības un vēlmes.

Nobeigums

Šī bakalaura darba “Netikumi Marciāla dzejā” gaitā tika noskaidrots, kādus netikumus cilvēka dzīvē, cilvēka raksturā Marciāls ir saskatījis un izsmej. Tika izpildīti visi bakalaura darba uzdevumi: tika atrasta un atlasīta atbilstoša zinātniskā literatūra, izpētīti oriģinālteksta materiāli un tulkojumi, analizēti Marciāla dzejā minētie netikumi.

Šajā bakalaura darbā ar zinātniskās literatūras palīdzību tika noskaidrots termins “epigramma” un tas, kā epigramma attīstījās dažādos periodos antīkajā pasaulē. Tika rasts priekšstats, ko par netikumiem uzskatīja antīkie autori. Tas bija nepieciešams tāpēc, lai varētu atlasīt un klasificēt netikumus, kas sastopami Marciāla epigrammās, kā arī rakstot teorētisko daļu. Teorētiskā daļa sastāv no divām nodaļām – pirmā nodaļa Epigramma, otrā nodaļa Izpratne par netikumiem antīkajā pasaulē. Pirmajai nodaļai ir divas apakšnodaļas – 1.1. Grieķu epigrammas vēsturisks pārskats, 1.2. Romiešu epigramma un Marciāls. Šajās nodaļās ir sniegts vispārīgs pārskats par Marciāla personību, par to, kas ir epigramma senajā Grieķijā un senajā Romā, kā arī atsevišķu antīko autoru domas par tikumiem un netikumiem.

Praktiskajā daļā ir analizēti netikumi Marciāla epigrammās, ir veidota netikumu klasifikācija trīs nodaļās: 3. Netikumi, kas bieži sastopami Marciāla dzejā, 4. Netikumi, kas reti sastopami Marciāla dzejā (tur ir tādi netikumi kā liekulība, par cilvēku, kas lamā citus, bet pats neko nedara un par ārstu – šarlatānu), 5. Sieviešu netikumi (viltība, izvirtība, augstprātība u.c.). Pirmā nodaļa sastāv no 3 apakšnodaļām - 3.1. Pārmērīga dzeršana 3.2. Skopums un alkatība 3.3. Plaģiāts un tiesa. Marciāls ir uzrakstījis vairāk nekā 1500 epigrammas, kas veido 15 grāmatas (Epigrammata). Epigrammas ir nelieli dzejoļi pēc izmēra, kas nereti sastāv no divām – četrām rindām, tās ir asprātīgas miniatūras, kas ataino dzejnieka apkārtējās dzīves dažādās puses. Lasot Marciāla epigrammas, kļuva skaidrs, ka tiešām Marciāls ar savu talantu pārsteidzoši spilgti un skaidri attēlo cilvēku netikumus. Viņš spēj parādīt lasītājiem lakoniskā formā cilvēku netikumus, dažreiz ironiskā veidā, ar izsmieklu, ar zobgalīgiem un dzēlīgiem vārdiem. Tradicionālie un jau par stereotipiem kļuvušie epigrammatiskās dzejas personāži, tādi kā ārsts, kas noved līdz nāvei savus pacientus, pašapzinīgs dzejas sacerētājs, mantas meklētājs, dzērājs, skops cilvēks, liekulīgs cilvēks, - Marciālam ir parādīti spilgti un savdabīgi, kā likums kariķētā veidā, tapēc Marciāla daiļrade ātri ieguva plašu atzīšanu. Viņa grāmatas ļoti ātri guva slavu un tika izdotas un lasītas visā Romā. Pētot Marciāla epigrammas, kļuva skaidrs, ka Marciālam piemīt apbrīnojams talants veiksmīgi saskatīt

apkārtējo cilvēku netikumus un tos ironiskā un bieži vien kariķētā veidā parādīt lasītājam. Lai pasmietos par kādu no cilvēkam raksturīgiem netikumiem, dzejniekam nav nepieciešams rakstīt gari. Viņš epigrammas būtību spēj atklāt pat divās rindiņās, izmantojot lakonisku izteiksmes veidu, ironiju, zobgalības un dzelīgus vārdus, taču izsmieklis nav ļauns. Marciāls asi kritizē cilvēkus, kas neprot dzert ar mēru, par skopumu un alkatību liecina dažas epigrammas, kur cilvēki tiecas pēc bagātības, pārmērīgi taupa iegūto mantu un noniecina draugu vērtību pašlabuma dēļ.

Izmantotās literatūras saraksts

Antīkie teksti

1. Martial. Epigram. (<http://www.thelatinlibrary.com/mart.html>)
2. Aristotelis *Nikomaha ētika*. Rīga: Zvaigzne, 1985
3. *Греческая эпиграмма*. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука](#), 1993
4. *Марциал, Эпиграммы*, перевод с латинского Ф. Петровского. Изд-во „АСТ”, 2000

Zinātniskā literatūra:

1. Butler H.E. *Post- Augustian poetry from Seneca to Juvenal*, 1909 1- 2. p.
2. Valeinis V. *Ievads literatūrzinātnē*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007
3. Н. А. Чистякова. *Введение //Греческая эпиграмма*. / Изд. подгот. Н. А. Чистякова. — М.: [Наука](#), 1993 1- 21 стр.
4. Дуров В.С. *Введение //История римской литературы*, 1999 , 1 – 26 стр.
5. Джонс А.Х.М. *Введение// Гибель античного мира*. - Ростов-на-Дону, Изд-во "Феникс", 1997, 1 - 18 стр.
6. *История Всемирной литературы*. Им. А.М.Горького, 1983
7. Howatson M.C., Chilvers I. *The Concise Oxford companion to Classical literature*. Oxford, New York : Oxford University Press, 1996, 345 – 416 стр.
8. В.Васильева, *Введение// Русская эпиграмма*. / Сост. В. Васильев. — М.: [Художественная литература](#), 1990 , 1- 16 стр.

-

Uzziņu literatūra un vārdnīcas:

1. *A dictionary of literary terms and literary theory*. 4th ed. / ed. By J.A. Cuddon. – Oxford (UK) ; Malden (MA) : Blackwell, 1998
13. *Encyclopedia of rhetoric*. / Thomas O. Sloane, editor in chief. – Oxford [etc.] : Oxford University Press, 2001
14. *Latīņu – latviešu vārdnīca*. – Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1955